

שמואל סי' ס"ה ענף א' אות י"ז צקוף הקטע הראשון, ונדברינו נתבאר הדברים צאר היטב צס"ד. וראה להלן עוד בזה).

(כ) ונמצינו למדים ממואל הדברים ארבע דרכים צשיטת רצי ישמעאל לדעת רש"י. הראשונה דצעטס אית ליה נמי דרשא דואהבת צכל נפשך ואף צכה"מ אלא דמחמת הימרא דוחי צהס אין כאן סתירה לואהבת, ונפ"מ לדעת צכל נפשך דהוא צרוח ונעה"מ. השניה דצאמת לא דריש צכל נפשך אפילו נוטל את נפשך, אלא דהא דלא דריש הוא מחמת קרא דוחי צהס. השלישית דא"צ קרא ד"וחי צהס" שלא לדורש צכל נפשך, אלא דרצי ישמעאל ס"ל דצאמת צעינן דרשא דוחי צהס להוציא אונס, דלא היינו יודעים דאיכא הימרא דאונס מדינא דאונס רחמנא פטריה אי לאו האי קרא (וגם לדרכך זו לא דריש רצי ישמעאל צכל נפשך אפילו נוטל את נפשך), והרביעית דרצי ישמעאל דריש צכל נפשך אפילו נוטל את נפשך לענין מתרפאין צע"ז וקרא דוחי צהס ילא אונס לענין אונסים ואף צע"ז.

ה

ביאור שיטת רש"י בדין קרקע עולם והנפ"מ משיטת התוס'

כשם דואהבת בכל מאדך בכל ממונך אינו אלא בעובר בקו"ע ולא בשוא"ת כ"ה גבי בכל נפשך אפילו נוטל את נפשך, דתרווייהו הם בכה"ת – גדר שוא"ת אינו תלוי בעשיה והמנעות מעשיה אלא בבטול ובעבירת איסור – יסוד היתר קרקע עולם בנ"ע לרש"י דאף דליכא היתרא דפיקו"צ מ"מ חיוב מסי"נ ליכא בין דבשוא"ת ליכא ואהבת בכל נפשך אפילו נוטל את נפשך – עד"ז י"ל הביאור בתוס' בסוגיין – יל"ע לפ"ז דנמצא דלרש"י לא יהיה חיוב למסור כל ממונו בקרקע עולם וזאת לא שמענו – בלי החינוך משמע דלחלות שם ק"ע תרווייהו בעינן הן דתהיה עבירה שבמהותה היא לא עשיה אלא דנעשה בה מעשה ותו דיהיה הדבר בעל כרחא – י"ל לרש"י דס"ל דאונס ממון ל"ה אונס ואפי' בממונו חביב עליו יותר מגופו ומ"מ אי לאו בכל מאדך אינו חייב עד כדי כל ממונו – וא"כ לגבי כל ממונו לא מיקרי ק"ע – לתוס' דיסוד "קרקע עולם" דליכא "מאי חיות" אין תלוי באיכות העבירה אלא במהות הנידון והמחייב של המסי"נ ולרש"י החילוק הוא במהות ואיכות העבירה – נפ"מ בהביאה את הערוה עליה דלתוס' הוי בקו"ע ולרש"י בשוא"ת וקרי"ע ובהדביקהו לתוס' לאו בקו"ע ולרש"י בקו"ע – דברי התוס' גבי אומרים לו הנח ויזרקו אותך על התינוק ותמיהת ר"ח הלוי דשאני התם דל"ה אלא כאבן ביד המשליך – תלתא גווי דאיסור רציחה ולא עבד מעשה – פ"י התוס' עפ"י הרמב"ם

בפסחים דנתינת כלי זיין לרצח חשיב עבירה של רציחה וה"נ המניח עצמו שיהיה הוא עצמו כלי זיין – לכאורה נפ"מ בין רש"י לתוס' בזה – בהנך תלתא גווי כן הוא אבל בגוונא דהנח ויזרקו אותו על התינוק גם לרש"י אינו חייב – לשון הרא"ש ביבמות והר"ן בסנהדרין הם כדי ר"ח הלוי – דברי הראשונים בדין קרי"ע בע"ז וכגון דמכופין אותו להשתחוות – תמיהה דא"י השתחוואה כלל – לכאורה תליא ברש"י ותוס' – אך י"ל דלתוס' בע"ז דהוי השתחוואה אלא דמיוחס למכופף ולא למשתחוה הו"ל כמשליכין אותו על התינוק דגם לרש"י נידון בקרי"ע

(כא) ונתיי השתא לצאר לפי כל מה שנתבאר צשיטת רש"י את דעת רש"י בדין קרקע עולם. דהנה יל"ע לפי המבואר צשי" רש"י דיסוד דין חיוב מסירת כל ממונו צמלוות ל"ת צכה"מ יסודו ושרשו מהא דואהבת צכל מאדך, וכמבואר צשו"מ מהרי"ו וצלצוש ועוד (כנ"ל אות י"ט), אמאי צמ"ע ליכא הך חיובא. והנה לדברי הר"ן צסוכה כנ"ל הרי חיוב מסירת כל ממונו צמלוות ל"ת הוא מילתא דסברא, א"כ גם החילוק צין מ"ע ול"ת הוא מסברא, וכדאסברה לה דכלפי ל"ת מסתברא מילתא דליכא הך סברא דשלא יצוא לידי עניות ויפול על הציבור והעונו חשיבא כמימה, דזו היא סברא אף צמ"ע ולא צמלוות ל"ת דשוא"מ שאני, אצל לשיטת רש"י דיסודו מצכל מאדך צ"צ (והלל חזינן כן צד' הגר"א דנקט דאי קאי צכל מאדך אכה"מ ראוי הוא שלא יהיה חילוק צין מ"ע למל"ת וצע"כ דלא קאי אלא אע"ז כנ"ל).

והנה דנו גבי ל"ת שאין צו מעשה אי ראוי לעצור צשוא"מ ואינו מחויב למסור כל ממונו או"ד לא שגא וצכל גוונא דינא הוא דצל"ת חייב למסור כל ממונו, וי"ל דלפ"מ שכתב הר"ן כנ"ל דשוא"מ שאני י"ל דה"נ הוי שוא"מ. אכן י"ל דלא תליא אף בקו"ע ושוא"מ אלא אי הוי צגדר עבירת איסור או צגדר ציטול מצוה, וצלאו דעבירת איסור אף דהוא שוא"מ כגון צל יראה נמי דינא הוא דחייב למסור כל ממונו (ועד"ז הוכיח מו"ר מרן זלללה"ה צהא דיש כח ציד חכמים לעקור דצר מה"מ צשוא"מ דאין הדצר תלוי צעשיה או מניעה מעשיה אלא אי הוי צגדר עבירת איסור או צגדר ציטול מצוה, ראה שערי חיים קידושין סימן ט"ז אות ה'). אלא דאכתי נפ"מ צלאוין שהם צגדר אזהרה על קיום עשה, כמו לאוין דמעקה ושילוח הקן ואצידה וכמבואר צרמב"ן וריטב"א קידושין דף ל"ד, ואיכא עוד לאוין כיו"צ וכגון לאו דלא תאמץ את לצנך דלדקה. והנה צהגהות רעק"א לשו"ע (יור"ד סי' קנ"ז גבי דברי הרמ"א צסעיף א' שם) וצפ"מ (שם סק"ד) כמזו צשם תשובות חות יאיר (סי' קל"ט) ופרמ"ג (צאו"מ סימן

חרג'ו א"א סק"ת, ובספר מתן שכרן של מצוות חקירה ד') דכל"ת דשוא"ת אינו חייב למסור כל ממונו (ובפרמ"ג איירי גבי לאו דכל יראה), ובספר עמודי אש סי' ד' אות ו' כתב דגם הלבוש ס"ל כן, וכפי הנראה דלמד כן מלשון הלבוש או"ח בסי' חרג'ו שכ' בזה"ל: אע"פ שחייב אדם לתת כל ממונו כדי שלא יעבור על אחת ממצוות השי"ת דכתיב ואהבת את ה' וגו' בכל מאדך ה"מ במל"ת שלא יעבור עליה בקום עשה אם יכול לפטור את עצמו אפי' בכל מאודו מחויב הוא לתת כל ממונו ולא יעבור על לאו אחד במזיד אבל במ"ע שלא יעבור עליה אין אדם מצווה לתת כל ממונו בשבילה להציא את עצמו לידי עוני ולהפיל עצמו על הליצור שהעני חשוב כמת, וטוב לו לישב בשוא"ת אפי' היא מצוה עוברת, ומצטל המצוה ויקיים הרבה מצוות כנגדה, משיציא עצמו לידי עוני החשוב כמת, וע"ז אמרו חז"ל המצוה אל יבזזו יותר מחומש עכ"ל, ומדכתב הלבוש "שלא יעבור עליה בקום עשה וכו' וטוב לו לישב בשוא"ת" נראה הדברים דאף שהזכיר ל"ת ומ"ע, מ"מ לאו בל"ת ומ"ע חליא מילתא, אלא בקו"ע ושוא"ת. אמנם ממה שהוסק טעם לדברי הראשונים ז"ל בזה דבמ"ע אין חייב לתת כל ממונו משום דתמצטל המצוה ויקיים הרבה מצוות כנגדה, א"כ ל"ש ד"ז אלא במ"ע קיומית ולא בל"ת שאב"מ, ואדרבה מזה הי' נראה לדייק איפכא וז"ע בזה. אכן יעו"ש ברעק"א שהציא מתשובות ריב"ש סי' שפ"ז דכתב דכל שהוא לעבור על לאו אף שהוא צריך צו מעשה נריך ליתן לו כל אשר לו ולא יעבור. ועכ"פ למבואר לפי שיטת רש"י דנלמד מכלל מאדך לכאורה תקשי אמאי במ"ע ליתא להך דינא.

דחיוב מקירת כל ממונו "בשביל קידוש השם", ודין זה אינו אמור אלא במצוות ל"ת בלבד ולא במ"ע יעו"ש. וכ"ה באמת מבואר ומפורש בזה היטב בלבוש כנ"ל, שהוא גדר בזה דבכל מאדך. וי"ל באמת כמו שנקטו החות יאיר והפרמ"ג דלאו בעצירת איסור ובציטול מצוה חליא מילתא אלא בקו"ע ושוא"ת, אכן נראה בשיטת רש"י דיש צענין הזה גדר מיוחד דקו"ע ושוא"ת וכפי שיתבאר בס"ד.

בצ) ומעתה נראה בשיטת רש"י דס"ל דה"נ לגבי הא דכלל נפשך אפילו נוטל את נפשך, כל עיקרו נאמר רק גבי קו"ע ולא גבי שוא"ת, שהרי כפי שנתבאר בשי' רש"י אין באמת הצדל בין כלל נפשך לכולל מאדך, דמרוייהו אימתאמרו בעצם על כה"ת כולה, וא"כ כשם דחזינן דכלל מאדך לא נאמר רק בעצירה דקו"ע ולא בציטול בשוא"ת, ה"נ י"ל גבי כלל נפשך, דהא דילפינן מואהבת דליכא חיוב דמסי"ג, שהוא דין מחודש דליכא מחייב דואהבת בכל נפשך, וכדחזינן דבצ"נ דליכא חיובא דואהבת ליכא חיובא דמסי"ג, הוא דוקא בקו"ע אבל בשוא"ת ליתא להך דינא, ולכאורה ד"ז אמור לא אף בציטול מ"ע אלא אף בעצירה בשוא"ת כנ"ל, אכן נראה בשיטת רש"י שהוא דוקא בעצירת איסור דשוא"ת כגון דא שהוא בגדר קרקע עולם וכמו שיתבאר בס"ד.

והנה צעיקר דינא דאצי דבקרקע עולם ליכא חיוב מסי"ג בכל העצירות דפרהסיא שדינן הוא יהרג ואל יעבור משום קידוש השם, והיינו טעמא דאסתר דפרהסיא הוא, יעוין בזה בחינוך מ' רנ"ו דכתב בזה"ל: וכמו הראשונים דלא אמרינן יהרג ואל יעבור לעולם אלא לעבור עצירה, אבל להצטל ממצוה יעבור ואל יעשה ואל יהרג, וכעין מה שאז"ל באסתר קרקע עולם היתה, כלומר והוא כעין שצ"ל ואל תעשה שהרי האשה על כרחא נבעלת, ואפי' סייעה האשה בתשמיש לאחר שהלבישה היצר לא תתחייב בכך שאין אונס גדול ממנו עכ"ל, ונראה ד"ל כן בשיטת רש"י, דגדר "קרקע עולם" הוא דהו"ל "כעין שצ"ל ואל תעשה". ולפי"ז י"ל בציאור דברי רש"י ציומא דף פ"ב: "אם יאמרו בעול ארוסת חבירך או תיהרג יהרג ואל יעבור, אבל היא אינה מצווה למסור את נפשה, דהיא אינה עושה כלום דקרקע עולם בעלמא היא, וראיה לדבר אסתר", דהיינו דאף דלענין היתרא דוחי בהם אין נפ"מ בין קרקע עולם לעציד מעשה, דכיון דבכלל עצירה דערויות היא הרי זו בכלל ההלכה האמורה בג"ע דליתא ביה להיתרא דפיקו"ג, דלא נאמר ביה דינא דוחי בהם ולא שימות בהם, מ"מ מאחר דבעצם אי לאו הך דואהבת בכל נפשך אפילו נוטל את נפשך, הרי ליכא בעצם חיובא דמסי"ג כלל,

ומוכרח מזה שכך קיבלו חכמים דכל עיקרו של הך דינא דואהבת בכל מאדך בכל ממונך דנלמד מכאן דחייב אדם למסור כל ממונו משום אהבת ה', ואפילו היכא דממונו חביב עליו יותר מגופו, אינו אמור אלא בעובר בקו"ע, אבל היכא שהוא בשוא"ת בזה ליתא להך דינא [ויתכן שהוא מאומה סבא שכתב הר"ן דמסתברא שלא חייבתו תורה להוציא כל ממונו שלא יבוא לידי עוני ויפול עצמו על הליצור והעניות כמיתה, אבל עכ"פ הוא גדר צילפותא מ"וצכל מאדך", דלא ילפינן אלא לשוא"ת ולא לקו"ע]. וכ"ה עולה באמת להדיא מדברי המהר"י וי"ל כנ"ל, וכפי שנתבאר לעיל (אות ט') בדעת הרמ"א דס"ל דדברי המהר"י לא אף בע"ז קאי אלא דבכל מל"ת כך הוא הדין דצ"ע למסור כל ממונו, ומקרא דכלל מאדך, אלא שהוא דין במל"ת דוקא ולא במ"ע, ולכן במ"ע דהוכח חוכיח אינו חייב להוציא כל ממונו, ועיי"ש שכתב: "וצכל מאדך שחייב אדם למסור את כל ממונו בשביל קידוש השם", והיינו דנלמד מכלל מאדך דין מסוים

וכדחזיקן גבי צ"נ דכיון דלימא צואהצת לימא בחיובא דמסי"נ וכמשנ"ת, על כן כיון דצואה"ת לא נאמר דינא דואהצת בכל נפשך אפילו נוטל את נפשך וכמבואר, שוב ליכא חיובא דמסי"נ היכא דאינה עושה כלום דקרקע עולם בעלמא היא. ומבוארת היטב שיטת רש"י בדין קרקע עולם דאף דליכא הימא דפיקוק"נ מ"מ חיובא דמסי"נ ליכא ציה, וזהו יסוד ההיתר דקרקע עולם בג"ע לשיטת רש"י וא"ש היטב.

ועד"ז יש לבאר גם בד' המוס' בסוגיין דכנ"ל דמדויק בדבריהם כמבואר בד' רש"י דהא דקרקע עולם אינו מיוסד משום הילפותא מרומא אלא דהוא יסוד צפ"ע, וכדמשמע בלשונם דהגדר דאומי יסוד המבואר בגמ' גבי חילול השם אמור גם כלפי ג"ע (אלא שכלפי ג"ע הי' פשיטא לגמ' דליכא הך מילתא דקרקע עולם, ורק דס"ד דכלפי חילול השם ל"מ דבר זה, וחידשו בגמ' דמהני גם לגבי חילול השם), והיינו דכל שרש חיובא דמסי"נ הוא מואהצת בכל נפשך אפילו נוטל את נפשך ליכא נאמר דינא דואהצת בכל נפשך אפילו נוטל את נפשך ליכא חיובא דמסי"נ.

(ג) ולפי המבואר נמצינו למדים דאף דרש"י ותוס' (בכ"מ מלמד בסוגיין כנ"ל) תרוייהו כהדדי אית להו הך כללא דקרקע עולם ליכא חיובא דמסי"נ, מ"מ שתי שיטות נינהו בגדר וצמחות הדבר, ושיטת רש"י בזה דקרקע עולם חלוקה היא בצמח ציסודה משיטת התוס'. דלש"י התוס' דיסוד הדבר נלמד מרומא, והיינו דסברת "מאי חזית" שהיא סביבה מחודשת צפ"ע לחייב צמחי"נ, אין כחה יפה אלא למנוע מלעשות מעשה אצל לא לחייב לעשות מעשה להציל את חצירו, ומה נלמד גם לנעה"מ הנלמדת מרומא דחיוב מסי"נ דידה הוא אף למנוע מלעשות מעשה, הרי נמצא דהך מילתא לאו באיכות העצירה ומהותה בחפצא תליא מילתא, אלא צמחות הנידון והמחייב של המסי"נ, דאם הנידון הוא להמנע מן המעשה הרי הדין דמסי"נ מחייב להמנע מן המעשה, אצל אם הנידון הוא אדרבה לעשות מעשה למנוע העצירה הרי זה אינו צמחי"נ דמסי"נ וליכא חיובא על זה. אכן לשיטת רש"י נראה דהחילוק הוא בצמח צמחות וצמחות העצירה.

וביאור הדברים דהנה נזכר לעיל הנידון צמל"ת שאצ"מ שהיא בגדר עצירה צואה"ת אי ליכא חיובא דמסירת כל ממונו, והבאנו מה שהביא הגרעק"א מתשובות הריב"ש צקי" שפ"ז דמבואר דגם צל"ת דצואה"ת נריך למסור כל ממונו שלא לעבור, ונעתיק ככאן לשונו: ואם יאמר צעל הדין צמל"ת שאין זה מעשה הרי היא צענין זה

כמ"ע כיון שאינו עובר צידים, עליו הראיה, שאם התירו צמ"ע הקלה וצואה"ת אין למדין צמל"ת שאין למדין חמור מקל להקל עכ"ל, והנה הריב"ש איירי בנשבע לעשות דבר צקו"ע וכשמצטלו עובר על לאו דשבעה, וי"ל לשי" רש"י דצמחמת כל דהוי בגדר עצירת איסור חשיב בגדר קום ועשה ואף שהעצירה היא ע"י צואה"ת, וכגון גבי שבעה דהוי עצירת איסור דעושה שצוהו שקר, וכיו"צ גבי כל יראה דחשיב עצירת איסור ונידון בגדר "קום ועשה" (וזה דלא כמובא צפ"ת בשם הפרמ"ג דאינו חייב ואיירי לענין כל יראה וכנ"ל), וכן לאו דכל תלין נבלחו (יעי"ש בחרות יאיר דס"ל דאין חייב למסור, דאיירי בלאו דכל תלין) דהוי נמי בגדר עצירת איסור היינו הלנת וניוול המת עי"ז שאינו קוצרו, וכאשר כתב הריב"ש שאין למדין חמור מקל להקל, דמאחר דהיא עצירת איסור הרי חשיבא בחפצא דהו"ל בגדר של "קום ועשה" (ומעין הא דיש כח ציד חכמים לעקור דבר מה"ת צואה"ת ולא צקו"ע, דכל דהוא בגדר עצירת איסור הרי זה בכלל "קום ועשה" וכנ"ל), וכל כי האי גוונא נכלל בחיובא דואהצת בכל מאדך דחייב למסור כל ממונו, ואף ציטול מ"ע הוא דנידון בגדר "שז ואל תעשה" כיון דציטול דינו אינו בגדר "עצירה" רק בגדר "ציטול", ועד"ז הוא גם בלאוין שהם בגדר לאו של ציטול, וכגון לאו דלא תאמץ את לבבך לדקדק, וכל כיו"צ, וכן הלאוין שהם באים לחזק העשה כמש"כ הרמב"ן והריטב"א קידושין ל"ד כנ"ל, והיינו הלאוין דלא תוכל להתעלם דאצידה ולא תקח האם על הבנים דשילוח הקן ולא תשים דמים בציתך דמעקה, דכלל הנך י"ל כנ"ל דליכא חיובא דמסירת כל ממונו (וגבי לאו דלא תוכל להתעלם דאצידה בלא"ה ליכא חיוב להוציא ממון, דהלא דינא הוא דשליך קודם לשל כל אדם).

אכן קרקע עולם שאני דאף דהוי בגדר "עצירת איסור", מ"מ נידון כ"שז ואל תעשה" לענין חיובא דמסי"נ. וביאור הדבר הוא בהקדס דברי הרמב"ם פ"ב מהל' עכו"ם ה"א: אצל האיש המתגלה אינו לוקה אלא"כ סייע למגלה, וכתב הראב"ד דאף בלא סיוע אע"פ שאינו לוקה מ"מ כיון דעשה מדעתו של מתגלה עובר המתגלה בלאו, וכתב ע"ז בכס"מ: "ויותר נ"ל דל"ש לומר שהוא עובר בלאו כיון דלא עבד מעשה כלל", וכונת הכס"מ דהאדם המתגלה בלא סיוע לא אף דחסר מעשה אלא דליכא כלל חלות שם עצירה, דאף נעשה מעשה צגופו אצל אין כאן מנע עצמו שום חלות שם של עצירה. וי"ל דעד"ז הוא בקרקע עולם, דכלפי הנבעלת ליכא כלל צענא חלות שם עצירה, דאף דנעשה מעשה צגופה, ורק דחדית רחמנא דליכא חפצא דעצירה מחמת מה דהיא נבעלת, וגם דנה התורה אותה כעושה מעשה לענין חיובא ודכתיב ונכרתו

כשוא"מ (אכן לפי"מ שיתבאר בסמוך דלגדר זה דק"ע
זעין דיהיה זע"כ י"ל דאין כן הדבר). אלא דעיקר הדבר
דלגבי יש כח ביד חכמים לעקור דבר מה"מ כשוא"מ, לאו
זעשיה או זמניעה מעשיה תליא מילתא אלא אי הוי גדר
עצירת איסור או גדר זיטול מצוה, נסתר מדברי התוס'
יצמות ז' ז' ד"ה כולהו ואכמ"ל.

אמנם יל"ע בכל מהלך הדברים בשיטת רש"י, דהא לפי"ז
נמצא לכאורה דגם לענין החיוב למסור כל ממונו
שהוא נלמד מכלל מאדך כנ"ל איכא נמי לדינא דקרקע
עולם, שהרי למצואר אין קרקע עולם בכלל ואהבת, דדמיא
לזיטול מ"ע, אכן כזאת לא שמענו וי"ע.

אוצר החכמה

ונראה דהנה יענין בלשון החינוך הנ"ל: "והוא כעין שז
ואל תעשה שהרי האשה על כרחיה
נזעל ת", ומדויק דלגדר זה דקרקע עולם דהוא כעין שז
ואל תעשה אין זה אך מחמת דאינה עושה מעשה בלעד
אלא בצירוף מה דהוא בעל כרחיה, והיינו דכל דליכא רצון
לא חדית רחמנא דהויא כעושה מעשה, וזהו שהוסיף:
"ואפי' סייעה האשה בתשמיש לאחר שהלבישה הי"ר",
ור"ל דא"כ הו"ל כעושה ברצונה ושוב אין זה בגדר "כעין
שז ואל תעשה", מ"מ "לא תתחייב בכך שאין אונס גדול
ממנו", דהא נמי מיקרי אונס. ונמצינו למדים דלחלות השם
קרקע עולם תרוייהו זעין הן דתהיה עצירה שבמהותה
היא לא עשיה אלא דנעשה בה מעשה ומו דיהיה הדבר בעל
כרחיה. שו"ר צערוך לגר סנהדרין בד' התוס' ד"ה והא
אסתר שכתב וז"ל: "גבי אסתר שהיתה אנוסה לא שייך
דהנאה יחשב מעשה כיון שאינה רוצה בה אצל לענין מלקות
וחטאת שהיא מזידה או שוגגת שפיר מייחשב דהנאה מעשה
כיון שרוצה היא בהך הנאה, דכיון דברצונה באה לה מייחשב
כאלו עשתה מעשה להציא הנאה זו עליה". ובעצם הדבר
כתב כן בנוב"י מהדו"מ יור"ד סי' קס"א דההיתר של
קרקע עולם הוא רק כשהוא באונס ולא כשהוא ברצון,
דברצון לא מיקרי קרקע עולם. ועיי"ש שכתב דכ"ה משמע
בד' התוס' יומא דף פ"ב ע"א דהקשו "למה לא גירש
מרדכי את אסתר בשעה שבאתה להצלת כלל ישראל וי"ל
היה ירא פן יודע הדבר למלך ויתפרסם על ידי גט שהיתה
אשתו" וכו', והרי שלא הקשו על תחילת לקיחתה לבית
אחשורוש, ומשום דתחילה שהיה באונס ואיכא היתרא
דקרקע עולם וליכא עצירה כלל (וכאשר כתבו לעיל שם)
שפיר לא היה צריך לגרשה, ואף כאשר הלכה ברצונה, אף
דהיתה רשאית על כך משום הצלת כל ישראל הוא דהקשו
דמ"מ היה לו לגרשה להצילה מן העוון עיי"ש, ומוכח כנ"ל
[אכן ראיתי בזכרון שמואל שם אות ז' דכ' דמד' התוס'
ביומא שם וביצמות ר"פ הצע"י מוכח דגם ברצון מיקרי

הנפשות העושות, וביארו תוס' (ב"ק ל"ב א' ד"ה איהו)
דלענין מלקות וחטאת חייבת דרחמנא אחשביה להנאה
מעשה [והנה תוס' הזכירו מלקות וחטאת ולא כרת ומיתה,
ונראה דהוא משום דבמלקות יש דין מסוים של "מעשה",
דלאו שאז"מ אין לוקין עליו, וכיו"צ הוא לגבי חטאת דיש
דין מסוים של מעשה, כדמנן ריש כריתות שיטת חכמים
בדין מגדף דליכא קרבן והוא משום דזעין מעשה, וע"ז
הקשו דהא חסר "מעשה", אצל אכרת ומיתה לא הוקשה
להם כיון דפשיטא דאין חסרון של "עצירה", דלענין ענש
שם העצירה הרי ע"ז חידשה תורה שהא גופא היא
העצירה מה דנעשה מעשה ביאה בגופה, ורק דהוקשה
להם אהא דמלקות וחטאת דיש בהו דין מסוים של
"מעשה", וע"ז הוא שכתבו דרחמנא אחשביה להנאה
מעשה], וא"כ הוי חלות עצירה מחודשת ד"קרקע עולם",
והיינו דזה שהיא "נזעלת בגופה" זהו ענש העצירה, ועל
כן דמיא שפיר לזיטול מ"ע, דזו באמת עצירה כעין "שז
ואל תעשה", דאף דלענין החיובים דנה התורה זאת
לעצירה ואף כעצירה שיש בה מעשה, דרחמנא אחשביה
להנאה מעשה, מ"מ אין לך אלא חידוש, דה"מ לענין
חיובים ועונשים, אצל לענין חיוב מסוי"נ יש לדונה מעין
"זיטול" ושב ואל תעשה [שו"ר בספר בני אהובה פכ"ד
מהל' אישות הי"ז (דף ע"ח ע"ב מדפי הספר) דכתב מעין
זה דאע"ג דחייבת אף דלא עבדה מעשה דרחמנא אחשביה
הנאה למעשה, מ"מ לא חשיב מעשה גמור, ואין אומרים
דין יהרג ואל יעבור אלא כשעושה מעשה גמור. אלא דאמי
עלה שם מחמת הילפותא מרובא עיי"ש]. ולפיכך לא נאמר
בה עיקר החיוב דמסי"נ דנלמד מואהבת בכל נפשך ואינה
חייבת למסור נפשה. והן הן ד' רש"י: "אצל היא אינה
מצווה למסור את נפשה דהיא אינה עושה
כלום דקרקע עולם בעלמא היא", היינו לא רק שחסר
"מעשה" אלא דחסר בעצם כל עיקר חלות שם העצירה,
דחשיבא דאינה עושה כלום, ורק דחדית רחמנא דאיכא
חפלא דעצירה דקרקע עולם מתורת שם נזעלת, ודנה
אותה התורה כעושה מעשה לענין החיובים, אצל לגבי חיוב
מסי"נ הרי זה נידון כשוא"מ [והנה האחרונים נקטו
דקרקע עולם חשיב כשוא"מ גם לגבי הא דיש כח ביד
חכמים לעקור דבר מה"מ כשוא"מ, יענין בדו"מ הגרעק"א
לקמן י"א א' בשם הגרש"א צמה שחמה בד' התוס' שם,
ובספר ברוך טעם צמה שהקשה על הר"ן נדרים ז' א'.
ומו"ר מרן זללה"ה יישב הקושיות על פי זה דאין הדבר
תלוי זעשיה או מניעה מעשיה אלא אי הוי גדר עצירת
איסור או גדר זיטול מצוה וכנ"ל, ראה שם בשערי חיים
קידושין סימן ט"ז, ונמצא דאף קרקע עולם חשיב כקו"ע
לגבי הך מילתא. אכן בדעת האחרונים י"ל דאף דעתם כן
דמילא אף בעצירה וזיטול, אלא דקרקע עולם חשיבא

קרקע עולם, יעו"ש לשונם דאשה חייבת ברצון אף דהוא קרקע עולם, אלא דבד' תמוס' אין ז"ל דהוא משום דברצון לא מיקרי קרקע עולם, אלא דכל ברצון הו"ל כמתרפאין דליכא ציה היתרא דאונס ואך היתרא דפיקו"נ וכלפי זה הא ל"מ ק"ע וכו"ל סוף אות ה']. ומעתה י"ל בשיטת רש"י דס"ל דלעולם אונס ממון לא מיקרי אונס ואפילו למי שממונו חביב עליו יותר מגופו, וכמש"כ התשצ"ך, ומ"מ לא היה חיוז למסור כל ממנונו אי לאו קרא דכלל מאדך, דאינו חייב עד כדי מסירת כל ממנונו, וכמו במ"ע, דגם הא דאי לאו בכל נפשך לא היה חיוז אף זה אינו משום דהוא אונס אלא דבעצם אין חיוזו עד כדי מס"י וכדרך השניה כנ"ל, וא"כ נמצא דלגבי מסירת כל ממנונו לא מיקרי קרקע עולם כלל כיון דאונס ממון לא מיקרי אונס ואין כאן בעל כרחא וא"ש היטב נולפי"ו ה"ה במתרפאין וכגון בהעלה לבה ט"ינא ליכא היתרא דקר"ע, ולעיל סוף אות ה' הוצא כן מד' הר"ן ונתבאר עפ"י הנ"ל דבמתרפאין ליכא אלא היתרא דפיקו"נ, אכן לפי המבואר בד' רש"י הוא פשוט דברצון לא מיקרי קר"ע].

(כד) ונראה דנפ"מ טובא איכא לפי"ו צין שתי דרכים אלו צדין קרקע עולם, דהנה כחצו תמוס' צסנהדרין וציצמות וצימא וכו"ל דבגוונא דהציאה היא את הערוה עליה הרי"ו נידון כקו"ע ותהרג ואל תעבור, וכן איפכא בהדציקוהו כשהוא מקושה הרי הוא נידון כשוא"ת ובגדר קרקע עולם. וי"ל דכ"ז לשיטת תמוס' דהוא דין בעצם החיוז דמסי"ג, דכל החיוז הוא אף שלא לעשות אצל אינה חייבת לעשות מעשה להציל עצמה מן העצירה, וממילא כאשר היא מציאה את הערוה על עצמה שפיר חשיב קו"ע וחייבת שלא לעשות מעשה, וכן לאידך גיסא במדציקים אותו כשהוא מקושה הוי שוא"ת, דהלא הנידון הוא לעשות מעשה להציל עצמו מן העצירה, וזה אינו מוטל בחיוזא דמסי"ג. אכן לשיטת רש"י נראה דתליא במהות העצירה בחפצא אי הוי עצירה של פעולה או שנעשה מעשה בגופה, וא"כ י"ל דבמציאה על עצמה את הערוה אף שהיא עושה פעולה אצל מבחינת העצירה של הציאה בחפצא חשיב דנעשית הציאה בגופה והיא אינה עושה כלום, דסו"ס אין כאן אלא עצירה של "נבעלת", ומפאת עכס הציאה אין ההצאה של הערוה על עצמה אלא סיוע בעלמא (והלא סיוע זה עצמו אף הוא בע"כ הוא, וכמש"כ החינוך גבי מסייעת צתשמיש, ואף דגבי גילוח חזינן דבמסייע המתגלח למגלח הו"ל עצירה שיש בה מעשה שפיר, שאני התם דאחד המגלח ואחד המתגלח צמשמע, ולפיכך אף דבאינו מסייע אין כאן עצירה כנ"ל, מ"מ כל דמסייע המתגלח לגילוח מצטרף הסיוע לגוף העצירה ד"מתגלח" וחשיב עצירה שפיר, משא"כ בעריות דהאיסור

הוא ה"ציאה", וגבי ידיה עיקר שם האיסור מה דהיא נבעלת בגופה, ואין מה דהיא מציאה על עצמה את הערוה מצורף לעצם העצירה), ואיסור זה דנבעלת בגופה אית ליה שם צפ"ע הנקרא "קרקע עולם", וליכא ע"ז חיוזא דמסירת נפש. וצוה א"ש מה דגרים רש"י צנעה"מ "יהרג ואל יעבור", ולפי"ד תמוס' הלא משכח"ל אף "תהרג ואל תעבור" באומרים לה להציא עליה את הערוה, אכן למבואר הא לרש"י צאמת גם צכה"ג אינה חייבת למסור עצמה וא"ש היטב.

וכן נראה צמש"כ תמוס' לאידך גיסא דבגוונא דהדציקוהו כשהוא מקושה דהוא נידון כקרקע עולם, דה"מ לשי" תמוס' דתליא בהנידון והמחייב, על כן כיון דהנידון אינו להמנע ולא לעשות אלא לעשות מעשה בחיוז למסור נפשו כדי שלא יעבור ליכא צוה חיוזא דמסי"ג, אצל לשיטת רש"י דההצדל הוא צמהות וצחפצא של העצירה, דבעצירה ד"נבעלת בגופה" אינה חייבת למסור עצמה, הרי בהדציקוהו אף שהוא אינו עושה מעשה צפועל אצל סו"ס הרי "צועל" הוא, והעצירה צחפצא עצירה של "קום ועשה" היא, ושפיר איכא ע"ז חיוזא דמסי"ג (ועד"ז) נתבאר לעיל אות ז' דלדרכו של תלמיד רבינו יונה צע"ז ליכא להך תרתי נפ"מ צמציאה עליה את הערוה (והדציקוהו).

(כה) ולא עוד אלא דהיה נראה לכאורה דגם צעיקר דצרי תמוס' גבי רוצח דליכא חיוזא דמסי"ג היכא דלא עבד מעשה וכגון באומרים לו הנח ויזרקו אותך על התינוק, דמצי אמר אדרבה מאי חזית דדמא דחצראי סומק טפי דילמא דמא דידי סומק טפי כיון דלא עבד מעשה (ומזה יסודו להא דקרקע עולם), י"ל דלשיטת רש"י אינו כן. דהנה הקשה רבינו חיים הלוי צה"ל יסוה"ת על דצרי תמוס', דהא שאני גבי רוצח דליכא עצירה דרציחה כלל משא"כ בג"ע אף דהיא לא עבדה מעשה אצל הויא שפיר עצירה גמורה דג"ע, ויעוין לשונו ז"ל: "דמאי ענין נעה"מ למי שמשליכין אותו על התינוק ונתמעך, דהתם איהו ל"ה רוצח כלל ולא עבר על שפיכו"ד, דהא לא הוי רק כאצן ועץ ציד הרוצח שמשליך אותו, דמי שמשליך אותו הוא הרוצח, ולהכי לא חייב למסור עצמו, משא"כ צנעה"מ אף דלא קעבדה מעשה, מ"מ הרי היא עוברת על ג"ע, ולהכי שפיר הדין נותן דתהרג ואל תעבור". ויעו"ש שציאר צכונת תמוס' דעכ"פ כיון דחיוז מסי"ג צרוצח הוא מחמת הסבירא ד"מאי חזית", ע"כ גם אי אשכחינן גוונא דיהא צוה דין רוצח ורק דלא עבד מעשה אינו חייב למסור עצמו, דמצי אמר אדרבה "מאי חזית דדמא דחצראי סומק טפי דילמא דמא דידי סומק טפי", וא"כ ה"ה צנעה"מ דילפינן

מרוצח אף דגם בלא עזרה מעשה קעברה אג"ע מ"מ אין
 זה דינא דתיהרג ואל תעבור עיי"ש. ובמש"כ רבינו חיים
 הלוי דכונת התוס' דעכ"פ גם אי משכח"ל איסור רציחה
 אלא דלא עבד מעשה לא מיחייב למסור עצמו, לכאורה הוא
 דחוק בלשון התוס', דהמשמעות הפשוטה היא דבהך גוונא
 שכתבו תוס' הרי ההיתר הוא משום דלא עבד מעשה. וכן
 העירוני דיעוין ברמ"א יור"ד סימן קנ"ז סעיף א' דהציא
 לדינא ההילכתא דקר"ע וז"ל: "הגה ודוקא כשאומרים לו
 לעשות מעשה כגון שאומרים לאיש לגלות ערוה או שיהרג
 אבל אם אונסים לאשה לצא עליה או שרוצים להשליכו על
 התינוק להרגו או שהוא כבר מוקשה ורוצים לאנס אותו
 לערוה אין נריך ליהרג", וזד' הרמ"א שהציא הך גוונא
 להלכה מבואר דאי לאו הך דקר"ע יש בכאן איסור רציחה.
 והנה באמת משכח"ל שפיר איסור רציחה ולא עבד מעשה,
 דהלא בפשטות עיקר התמיהה בזה הוא משום שהרציחה
 נעשית מכח המשליך והוא אינו אלא כאבן או עץ ביד
 המשליך, ונמצא דבאופן שהרציחה נעשית מחמת כח
 הכזידות של האדם שמיניחים אותו על התינוק, כגון שהוא
 בעל צמר כפפא צר אבא, הרי זה איסור רציחה גמור, ואך
 דלא עבד מעשה (יעוין באבן האזל פ"ה מיסוה"ת הלכה
 א'-ב' שעמד בזה, ויעו"ש שכתב לבאר כן את דברי התוס'
 דמש"כ: "כגון שמשליכין אותו על התינוק ומחממין
 התינוק" דהיינו דההריגה נעשית מחמת כוזב האדם,
 ובכה"ג מתיחסת שפיר הרציחה למושלך ולא למשליך,
 ויעו"ש מה דמיייתי לה מדברי הרשב"א שהציא בשיטת"ק
 ב"ב דף כ"ו יעו"ש), ובאופן יותר פשוט משכח"ל כגון
 שמיניחים אותו על התינוק, ובשעה שהניחוהו מיד עדיין לא
 מת, ואם הי' קם מיד לא הי' התינוק מת, ואך משום
 ששהה ע"ג התינוק איזה זמן נחנק התינוק ומת, ונמצא
 דיש כאן שפיר עבירה רציחה כיון שאינו קם ממקומו (והוא
 כעין רציחה דמנמנא, יעוין סנהדרין ע"ו ב'), אלא דלא
 עבד מעשה שהרי אינו זו ממקומו. וכן משכח"ל בגוונא
 דעומד בראש הגג ועומד ליפול ברוח מזויה ולהרוג התינוק
 הנמצא בארץ למטה, ומאיימים עליו באיום הריגה שלא ילך
 משם, ובכה"ג חשיבא רציחה שפיר, וכמבואר בגמ' ב"ק דף
 כ"ז דחשיב מעשה, אלא דהנידון הוא שז' ואל תעשה (יעוין
 הגהות חזו"א לד' ר"ח הלוי שם). אכן לפרש כן בלשון
 התוס' הוא דחוק טובא, דאין משמע דנתכונו להנך גוונא,
 דבלשונם בכ"מ נראה דעיקר הרציחה נעשה ע"י ההשלכה
 מחמת חוזק הזריקה. אכן דברי התוס' באמת מתפרשים
 כפשטם, עפ"י"מ שכ' הריטב"א בפסחים כ"ה א' ד"ה כי
 אחא, וז"ל: "ונראה שכן הדין באומר לישראל תן לי כלי
 זייך ואהרוג ישראל זה, ואם לאו אהרוג אותך, והגוי אינו
 יכול ליטלו שלא מדעתו, שאין לו ליטמו כדי לפדות נפשו"
 יעו"ש, והרי דמה דנותן לו כלי זיין חשיב עבירה של

רציחה, וא"כ ה"נ צמנית עצמו שיהיה הוא עצמו כלי זיין
 ביד הרוצח הוי נמי בגדר איסור רציחה ושפיר ראוי היה
 בעצם להיות צדין דיהרג ואל יעבור, ואך משום דלא עבד
 מעשה הוא דכתבו התוס' דליטא בזה לסברא ד"מאי
 חזית", שהיא הסיבה דמחממה חייב למסור עצמו וא"ש.
 ועיין במאירי סנהדרין דף ע"ד ע"ב דכתב גבי הך דקר"ע
 בעריות ורונת, וז"ל: "וכן ברוצח בלא שום מעשה אלו היו
 מעכבין אותו וזורקין עליו חינוק והתינוק מתממך אין זה
 חייב להשמיט עצמו הואיל ומגזמין עליו במיתה שלא ישמט
 משם, וכן אם היה ישראל מושלך בצור ואמר לו אנס הזהר
 שלא תעלהו שאלם תעלהו אני אהרוג אותך אינו חייב
 להעלותו" [ובד' המאירי צמ"כ גבי צור חזינן יתירה מזו
 דאף מניעת הצלה הוא בכלל שפיכות דמים, ואך משום
 דהוי קרקע עולם הוא דאינו חייב למסור נפשו, ועיין בד'
 הג' חזו"א שם דכל הזנחה מהצלת נפשו הוי בכלל עבירה
 שפיכות, ויעוין בד' חידושי ר"ח הלוי שם מה שהציא מהא
 דבן פטורה ורבי עקיבא להוכיח כשיטת הרמב"ם דל"ל הא
 דקרקע עולם (כפי שכתב שם, ועיין בזה להלן פרק ב' ענף
 א'), והרי דנקט כן דאי לאו הך דחייך קודמין היה חיוב של
 מסירות נפש להציל את חבירו, ועיי"ש בהגהות חזו"א
 שחמה דשאני התם דאיכא חיי שעה].

ומעתה י"ל דלפי שיטת רש"י דיסוד דינא דקרקע עולם
 הוא מחמת ההבדל במהות העבירה, א"כ הכא
 דהויא שפיר בגדר עבירה דרציחה ושם "רוצח" עליו, דאף
 דלא עבד מעשה מ"מ העבירה בחפלא חשיבא בגדר עבירה
 של "קום ועשה" כנ"ל, שפיר איתיה בחיובא דמסי"נ
 (וכעין מה שנתבאר גבי הדציקוהו, דאף שאינו עושה שום
 מעשה בפועל, מ"מ כיון דבחפלא שם "צועל" עליו,
 ומבחינת מהות העבירה הרי היא כעבירה של "קום
 ועשה", איתיה בחיובא דמסי"נ), כן הי' נראה לכאורה.

אכן י"ל דיש לחלק בזה, דהן אמנם בגוונא דאומרים לו
 שיניח עצמו שניחוהו על התינוק ויהרגו מחמת
 כוזבו או ע"י שישהה עליו הרבה, הרי ודאי כן הוא
 דלשיטת רש"י יהי' בזה חיובא דמסי"נ דאי"ז בגדר עבירה
 של "קרקע עולם", דהעבירה הוי עבירה גמורה של רציחה
 ושם רוצח עליו, ואך דלא עבד מעשה, ולכן לשיטת רש"י
 דבאיכות העבירה ומהותה בחפלא תליא מילתא, שפיר חייב
 למסור עצמו, ואך לחוס' דתליא במהות הנידון והמחייב של
 מסי"נ, דאם הנידון הוא להמנע מן המעשה דינא דמסי"נ
 מחייב להמנע מן המעשה, ואם הנידון הוא לעשות מעשה
 למנוע העבירה ליכא חיובא בזה, הרי הכא כיון דחיובו הוא
 לעשות מעשה להציל את חבירו שפיר אינו חייב למסור
 עצמו. אבל בגוונא דתוס' י"ל דגם לרש"י אינו חייב למסור

עלמו, וכמו שיתבאר. דהנה יעוין צרא"ש יצמות ר"פ
 הצע"י שכתב לענין שיטת המוס' בדינא דקרקע עולם, גבי
 גוונא דמוס' במשליכין אותו על התינוק, וז"ל: "אבל אם
 אמרו לו הנח שיזרקוך על התינוק למעכו או יהרגוך
 מסתבר למימר מאי חזית דמא דהוא גברא סומק טפי
 דילמא דמא דידך סומק טפי שאינו נחשז רונח צכך צמה
 שהורגין בגופו, אלא קרקע עולם בעלמא הוא, ואינו מצווה
 להליל חזירו בגופו של עצמו לדבריה חייך קודמין", והרי
 שכתב בגוונא דמשליכין אותו על התינוק "שאינו נחשז
 רונח צכך", והיינו כסברת חידושי ר"ח הלוי כנ"ל, ומ"מ
 מצוה צדכריו דהא דאינו חייב למסור עצמו הוא משום
 יסוד הדין דקרקע עולם, שמוזה למדים גם לג"ע יעו"ש,
 ומוכרח דאף דאינו נחשז רונח צכך מ"מ יש צכאן איסור
 רליחה. וכ"ה מצוה צדכריו הר"ן בסנהדרין ע"ד צ' (ד"ה
 והא חסמך) דיעו"ש שכתב צוה"ל: וכן נמי י"ל שאין
 סברא שימסור עצמו למיתה כדי שילל את חזירו מן
 המיתה, כגון אם יאמר לו האנס שיהרגו את לא יניח לו
 להרוג את פלוני או אם יאמר הנח עצמך שנדחה אותך על
 תינוק כדי שימות בדחיפה זאת וכו' פשיטא וכו' דמאי חזית
 וכו' ואם הכותי ידחה וימות התינוק בדחיפתו הכותי
 הוא ההורג ולא הישראלי עכ"ל, ואלא דמ"מ
 יש צכאן איסור רליחה, והיינו דכיון דצלא כפיה אסור לו
 לשמש כאצן או עץ שישתמשו בו להריגה, ע"כ הו"ל שפיר
 עבירה דרליחה (וכדברי הריטב"א פסחים כנ"ל), אבל
 עכ"פ העבירה היא עבירה דקרקע עולם, וליכא חיובא
 דמסי"נ. ונראה לפי"ז דצאמת צכה"ג לא אף דלא עבד
 מעשה, אלא דהעבירה צחפלא אינה עבירת איסור של
 רליחה ממש, רק עבירה מסוג של "קרקע עולם", והיינו
 דצאמת הוא אינו עושה כלום רק אדרבה העכו"ם הוא
 ההורג והרונח, אלא דמה דהוא משמש מדעתו אצן או עץ
 ציד הרונח הא גופא הוא עבירה דרליחה [והוא כעין שכתב
 הרמב"ם פ"צ מהל' רונח ה"צ דהשוכר הורג להרוג את
 חזירו או ששלח עבדיו והרגוהו אף דאין צהם מיתת צית
 דין אבל מיקרי שופך דמים ועון הריגה צידו וחייב מיתה
 לשמים]. וא"כ י"ל לפי"ז דה"נ לשיטת רש"י לא יהי צה"ג
 חיובא דמסי"נ, דכיון דהעבירה צמהותה היא עבירה של
 "קרקע עולם" ליכא צוה בעצם חיובא דמסי"נ [ולכאורה
 היה מקום לומר דצנהק גווי כגון דאומרים לו שיניח עצמו
 שייחווהו על התינוק ויהרגוהו מחמת כווצו או ע"י שישתה
 עליו הרצה, י"ל דגם להמוס' והרא"ש לא יהיה צוה דין
 קרקע עולם, כיון דהויא עבירה דרליחה ממש ואיכא חלות
 שם של מעשה רליחה ואף דלא עבד מעשה ממש, ואך
 בגוונא דמשליכין אותו על התינוק דאין כאן חלות שם
 רליחה כלל, דהרונח הוא הכותי ולא הוא כנ"ל, אלא דמ"מ
 יש כאן עבירה של רליחה וכנ"ל, הוא דנידון בגדר "קרקע

עולם" דלימא צחיובא דמסי"נ, וכדחזינן דהדגיש הרא"ש
 "שאנו נחשז רונח צכך" (ואף דמוס' לא הדגישו הך
 מילתא דהמשליך הוא הרונח ולא הישראלי, מ"מ י"ל כן גם
 צדעת המוס'). אכן נראה צאמת אין כן הדבר, שהרי
 כתבו המוס' והרא"ש דה"ה צצועל שמדציקין אותו חשיב
 קרקע עולם, ואף דודאי דיש לו שם "צועל" ויש כאן תורת
 עבירת איסור של קו"ע כנ"ל, וא"כ ה"ה צרוח בגווי
 הנ"ל דאף שיש כאן חלות שם עבירה של קו"ע כנ"ל מ"מ
 כיון דלא עבד מעשה צצועל דינו כקרקע עולם]. ועכ"פ
 עולה צדינו צשי" רש"י דצהציהא עליה את הערוה הרי זה
 נידון כקרקע עולם, ומאידך צהציקוהו אינו נידון כקרקע
 עולם, וכן גבי רליחה בגוונא דמניחים אותו על התינוק
 והורגו ע"י כוצד או שיהוי זמן הרי הוא נידון כעושה
 מעשה, ואך בגוונא דמוס' דמשליכין אותו על התינוק י"ל
 דהוא נידון כקרקע עולם.

(כו) והנה לפי המצוה צשיטת רש"י ושיטת מוס'
 והרא"ש בדינא דקרקע עולם, יש לצרר דין
 קרקע עולם צע"ז, דיעוין צרא"ש צסוגיין דנראה צדכריו
 דאיכא גדר של קרקע עולם גם צע"ז, והיינו צכגון
 שמכופפין אותו להשתחוות לע"ז [וצאמת הדבר תמוה
 למאד דמה השתחוואה היא זו כלל, דצפשוטו כל צלא דעתו
 אי"ז רק פישוט והנעת איברים ותו לא ואין כאן מעשה
 השתחוואה כל עיקר, וגרע הרצה מגוונא דמוס' צמשליכין
 אותו על התינוק, אף יעוין צמוס' (ע"ז נ"ד צ' ד"ה כגון),
 דנראה מלשונם דאמנם כן הוא דהוי זה חפלא דהשתחוואה,
 אלא שאינה מיוחסת למשתחוה רק למכופף, ונפ"מ לענין
 לאסור הצהמה של המשתחוה, דאי אי"ז ע"ז של המשתחוה
 אלא של המכופף אין הצהמה נאסרת, דאין אדם אסור דבר
 שאינו שלו עיי"ש, אכן הדבר תמוה מאוד וצ"ע. ויעוין
 צמוס' (יצמות נ"ד א' ד"ה אין) דכתבו צאמת דצכופפוהו
 עכו"ם אין זה משתחוואה, וכ"כ המוס' ציומא (פ"צ צ'
 המתחיל צע"א שם) צדרך אחת, אמנם צדרך השניה נראה
 דצצריהם צע"ז דף נ"ד כנ"ל עיי"ש, עיין שם צספר
 חוספת יום הכיפורים יומא דף פ"צ ע"א], וכ"ה צמו"י
 יומא פ"צ א' עיי"ש. והנה ד"ז דדינא דקרקע עולם אמור
 גם צע"ז, צ"צ טוצא דהא יסוד שיטת המוס' צקרקע עולם
 הוא מחמת הילפותא דרונח, וא"כ הא תינח גבי נעה"מ
 דכל דין החיוב דמסי"נ דידה ילפינן מרונח, ע"כ שפיר כיון
 דצרוח איכא סברא דצקרקע עולם לא מחייב ע"כ ה"ה
 צנעה"מ, אבל צע"ז דחיובו הוא מקרא דואהצת וגו' מנ"ל
 דאיכא הימרא דקרקע עולם. והנה צדכריו המו"י י"ל
 דצהצונות היטב צלשונם נראה צאמת דאין יסוד הדברים
 מיוסד צאמת מהא דרונח, רק היא סברא צפ"ע, דז"ל שם:
 "ואין צריכות למסור עצמן (היינו צאונם דא"א) כיון דלא

גם בקרקע עולם לענין ככל נפשו דע"ו ונ"ע בזה. ועכ"פ לפי המבואר בש"י רש"י בגדר דקרקע עולם דמילא בחפלא ובמהות העצירה, דעצירה דקרקע עולם לא איכלל בואהבת, יל"ע איך הדין בע"ז בכה"ג דקרקע עולם, דיש לדון על פי הנראה מדברי הרא"ש והתוס' שיש בהאי גוונא גדר של איסור ע"ז (ואף שהוא תמוה למאוד כנ"ל), והרי עכ"פ גדר האיסור שיש בכאן הוא בתורת עצירת איסור ולא אך בגדר מעשה הנעשה בגופו כמו בנבעלת ובמשליכין אותו על התינוק כנ"ל, וא"כ י"ל דהוי כמו הדציקוהו בג"ע שנתבאר די"ל דלש"י רש"י אי"ז נידון כקרקע עולם, ואיכא בזה חיוצא דמסי"ג, ועד"ז הוא בהאי גוונא דע"ז ונ"ע בזה. אכן י"ל לפי המבואר בתוס' ע"ז דף נ"ד כנ"ל, דאמנם הוי זה חפלא דהשתחואה, אבל מ"מ אין המעשה ממייחס למשתחאה רק למכופף, ואין זו ע"ז של המשתחאה אלא של המכופף, ולכן לענין לאסור הצהמה של המשתחאה ל"מ דאין אדם אסור דבר שאינו שלו עיי"ש, ולפי"ז הוי ממש כמו במשליכין אותו על התינוק דאיכא ביה איסור רציחה, שכיון דכלל כפיה אסור לו לשמש כאבן או עץ שיסתמשו בו להריגה הו"ל שפיר עצירה דרציחה כנ"ל, אבל מ"מ העצירה הוי עצירה דקרקע עולם כנ"ל אף לשיטת רש"י, וא"כ י"ל דה"נ הוא גבי השתחואה, דאיכא איסור ע"ז להמשתחאה כן דעל ידו יש כאן חפלא דהשתחואה לע"ז, אבל העצירה הוי בגדר קרקע עולם ונ"ע.

נתבארו בכאן בעזה"ש באר היטב שיטות רש"י ותוס' בהאי ענינא דקרקע עולם.

עצדי מעשה וכו' וכן פירש"י כאן דגרים אף גבי נערה המאורסה יהרג הצועל ואל יעבור אבל הנערה לא דלא עבדה מעשה וראיה לדבר אסתר וכו' וכן גבי רוח נמי אם לא היה עושה מעשה לא הוה צריך למסור עצמו כגון שאומרים לו הנח לנו שנקחך ונשליכך על התינוק, וכן בע"ז אם היו כופפים קומתו לפני ע"ז אינו חייב למסור עצמו דלא קעביד מעשה, וכן ג"ע אם היה מקושה כבר והציאוהו על הנערה פטור", והרי משמע דאין יסוד הדין מרווח אלא שזו היא סברה צפ"ע, ובאמת בנערה"מ מסברה דיינין לה, אלא שסברה זו עומה אמורה גם גבי רוח [ויעוין לשון התוס' ביומא דף פ"ב דאחר שהציאו דברי רש"י שם צהא דקרקע עולם כתבו בזה"ל: "ומדע דאיהי דלא עבדה מעשה אין לה ליהרג דהא מרווח ילפינן ורווח גופיה דיהרג היינו משום דמאי חזית וכו' וה"מ היכא דעביד מעשה וכו'", ומדויק קצת דאי"ז בגדר טעם רק בתורת הוכחה ו"מדע", והיינו דבעצם היא סברה צפ"ע, והיינו שהיא סברה בחיובא דמסי"ג שהוא רק להמנע שלא לעשות, אבל אינו מחויב לעשות פעולה חיובית למסור עצמו להריגה, דזה ליכא במחייב של מסי"ג [ע"ד שנתבאר לעיל באות כ"ב צד' התוס' בסוגיין, וא"ש שהזכירו בתו"י (וכן התוס') ביומא את פירש"י, דרש"י נמי לא אחי עלה משום הילפותא דרווח וכמשנ"ט לעיל], ולפיכך שפיר כתבו דה"ה בע"ז אמרינן כן, אכן הרא"ש הלא כל יסודו וכל חילו הוא משום הא דרווח וזה הלא נ"ב דמה ענין זה לע"ז. ושמה נימא גם בדעת הרא"ש ע"ד המבואר בשיטת רש"י דמהא דחזינן דמ"ע לא איכלל צהא דואהבת ככל מאדך עד"ז הוא

אוצר החכמה

פרק ב

שיטת הרמב"ם בדין קרקע עולם ובדינא דקידוש השם

דבקרקע עולם ליכא לדינא דבשלש עצירות יהרג ואל יעבור, כתב בחידושי רבינו חיים הלוי שם דממה שכתב הרמב"ם ולא הזכיר הך מילתא דקרקע עולם נראה דלא ס"ל כלל יסוד זה, וכבר עמד בדיוק זה בספר תוספת יום הכיפורים ביומא פ"ד א' (יעו"ש דדייק כן גם בשיטת הטור והשו"ע שלא הזכירו ג"כ מזה ואף הרמ"א הביא להך דינא), וכ"ה בספר אור גדול סימן א' (בחלק המתחיל "ועתה נעמיק עצמנו לענין קרקע עולם"), ויעוין בגליונות חזו"א דכתב דאין להוכיח מזה דהרמב"ם לא ס"ל ד"ז, דכיון דאין ד"ז מפורש בגמ' לכן לא הביאו הרמב"ם (ואף שיש ראייה מבוארת לדין זה מהא דלא פריך והא אסתר ג"ע הוא, מ"מ מאחר שישנם תירושים אחרים על קושיא זו, חשיב עכ"פ דאי"ז מפורש בגמ', ולכן השמיטו הרמב"ם, אבל לא משום דלא ס"ל כן). אכן מרן הגרי"ז זוקללה"ה הביא

א

שיטת הרמב"ם בדין קרקע עולם

ראית ר"ח הלוי מסתימת הרמב"ם דלא ס"ל הך דקרקע עולם ודחית החזו"א – ראייה ממה שהביא הרמב"ם דאף בשלש עצירות דיהרג ואל יעבור אם עבר אינו נהרג דאנוס הוא מהא דולגעה לא תעשה דבר – ראית הרמב"ם מהא דולגעה מפורשת להדיא בגמ' – לדי התוס' אין כן הפירוש – לפי דברי התוס' ביבמות דף נ"ד אין ראייה מדי הרמב"ם דבקרקע עולם איכא חיוב מסי"ג די"ל דהרמב"ם נקט אחת משתי הדרכים בתוס' – ראייה אחרת מפורשת מדברי הרמב"ם דבקרקע עולם איכא חיוב מסי"ג

(א) בשיטת הרמב"ם בדינא דקרקע עולם, אי ס"ל

ומכאן חיליה דהרמז"ס דליכא היתרא דקרקע עולם. הערת ידי"ג הגר"ל שליט"א].

ובעיקר ראית הרמז"ס מהא דולנערה לא תעשה דבר וכפי שביארה מרן הגר"א, הנה לכאורה אלו הן דברי רב זירא בגמ' (ע"ז נ"ד א') לפי פירוש החוס' שם (ד"ה מתקיף), דר"ז מיייתי התם מהא דאונס רחמנא פטריה דכתיב ולנערה לא תעשה דבר, דצמשתחיה לנעמה באונס הריגה אין הצהמה נאסרת משום נעצד לגבוה, ופירשו שם בחוס' דהיינו דאע"ג דיש לו למסור עצמו לכחילה מ"מ אין לאסור הצהמה מחמת השתחואתו, והיינו שכיון שצדיעצד פטור משום אונס סגי בזה שלא לאסור משום נעצד (וראה להלן פרק זה אות י"ב צביאור הענין), והרי דהר"א שביארה הרמז"ס מהא דולנערה לא תעשה דבר דאף שחייב למסור מ"מ ליכא חיובא צדיעצד מפורשת היא להדיא בגמ'. אכן יעוי"ש בחוס' שהקשו: "וא"ת מאי קא מיייתי למיפטר אונס מולנערה לא תעשה דבר התם צדין הוא דפטורה משום דקרקע עולם היא י"ל דלא הוזכר קרקע עולם לענין פטור המיתה ואין טעם לפטרה ממיתה אלא משום אונס, חדע שהרי אם היתה נבעלת צרנון היתה חייבת ואע"ג שהיא קרקע עולם, וקרקע עולם לגבי מסירת עצמה למיתה הוזכר, דמזה הטעם אינה חייבת למסור עצמה אם לא שיאמרו לה או תהרג או תציא עליך הערוה וכו' עיי"ש, והנה משה"ק חוס' דמאי מיייתי מולנערה לא תעשה דבר והלא התם צדין הוא דפטורה משום דקרקע עולם היא, אין כונת הקושיא דשאני התם דקרקע עולם היא ומש"ה אינה חייבת למסור עצמה ולפיכך פטורה, אבל בגוונא דע"ז דחייב למסור עצמו באמת ליכא פטורא דאונס, דאין זה משמע בלשונם, וגם דא"כ מה תירנו ע"ז, ובע"כ דהא לא אחי ר"ז לאחויי ראה דאף דאיכא חיוב למסור עצמו מ"מ צדיעצד פטור משום אונס, דזה היה פשוט באמת לר"א, ור"ז לא מיייתי לקרא דולנערה אלא לעצם פטורא דאונס, וע"ז הקשו דדילמא דשאני גבי ולנערה לא תעשה דבר דהוי קרקע עולם ומש"ה איכא פטורא דאונס אבל בעצד מעשה דילמא ליכא פטורא דאונס, וכ"ה משמעות לשונם: "מאי קא מיייתי למיפטר אונס מולנערה לא תעשה דבר", ותירנו שפיר דלענין פטור המיתה לימא לטעמא דקרקע עולם ואין טעם לפטרה ממיתה אלא משום אונס [ועכ"פ מפורש בגמ' דקמיייתי לאונס מחמת איום הריגה מהא דאונס רחמנא פטריה דכתיב ולנערה לא תעשה דבר, והרי דאף אונס מחמת פחד מיתה בכלל האי קרא, וזה שלא כהר"צ"ש הנ"ל. הערת ידי"ג הגר"ל שליט"א]. אמנם בדעת הרמז"ס - דנראה דאחי להוכיח שגם במקום חיוב מסוי"ג איכא פטורא דאונס (דהא לעצם הפטור של אונס כבר

ראה ברורה דהרמז"ס לא ק"ל להא דקרקע עולם גבי ג"ע, מהא דכתב הרמז"ס (פ"ה מהל' יסוה"ת ה"ד) להוכיח לדבריו שם דגם בשלש עצירות אף שדינא דיהרג ואל יעבור מ"מ אם עבר אינו נהרג דאונס הוא (ומיייתי לה מהא דנותן מזרעו למולך דילפינן מקרא דההוא ולא אונס, כלומר דמשמע דאונס היינו שאונסים אותו באיום הריגה שימסור מזרעו למולך, והא דהך דמולך הוי עצודה זרה שדינה דיהרג ואל יעבור) וז"ל: "וצעירות הוא אומר ולנערה לא תעשה דבר", וכונת הרמז"ס להוסיף להוכיח דאף במקום דיהרג ואל יעבור איכא לפטורא דאונס, דהתם משמע דאף בגוונא דנבעלה מחמת איום הריגה אמרה תורה ולנערה לא תעשה דבר, והלא ג"ע דינו דיהרג ואל יעבור, ומכאן דאף במקום דיהרג ואל יעבור פטור מדין אונס [ויעויין תשובות הרי"צ"ש סימן שפ"ז דכתב בזה"ל: "שאין אנו למדים משם (מ"ולנערה לא תעשה דבר)" למי שעובר מחמת פחד ואפילו פחד דמיתה, שהרי הענין בנערה המאורסה אינו כן, אדרבה אם היה צידה להנצל מן העצירה בשתמסור עצמה למיתה תהרג ואל תעבור וכו', אלא התם אונסה היא לגמרי שאי אפשר לה להנצל מן העצירה בשום ענין דקרקע עולם היא" וכו' עכ"ל, ומבוארת דעת הרי"צ"ש דקרא לא איירי בנבעלה מחמת איום הריגה ודלא כהרמז"ס]. והשתא אי נימא דנבעלת דהויא קרקע עולם ליכא כלל לדינא דיהרג ואל יעבור, א"כ פשיטא דאינה נהרגת צדי"ד כיון שדינה שחעבור ואל תהרג, ומה ראה יש מכאן לג"ע דבעל ואידך עצירות שדינן דיהרג ואל יעבור דמ"מ אם עבר אין צי"ד ממיתין אותו (ולומר דהכונה הויא דמשמעותא דקרא הוא אף במאיים עליה שחציא אותו עליו, זה דחוק טובא, דמהיכ"ת איירי קרא גם בזהאי גוונא, ואין לנו שום גילוי בקרא לזה, ושפיר י"ל דזהאי גוונא צי"ד ממיתין אותה שפיר), ומוכרח דשיטת הרמז"ס דגם בנבעלת דקרקע עולם היא דינה הוא דתהרג ואל תעבור, ומפורש דלית ליה להרמז"ס הך מילתא דבקרקע עולם ליכא חיובא דמסי"ג. שו"ר באבן האזל צפ"ה מיסוה"ת ה"ד אות א' שעמד ג"כ בראיה זו, ויעוי"ש שדחאה (ולא הצנתי דחיימו דהא הרמז"ס בא להוכיח שגם במקום שדינו דיהרג ואל יעבור מ"מ בעבר פטור וע"ז הא ליכא הוכחה וצ"ע), ועיי"ש עוד באבן האזל מה שהוכיח צפ"ה הרמז"ס דלית ליה הא דקרקע עולם יעוי"ש [ובאמת לפי"ז דקרא ד"ולנערה לא תעשה דבר" איירי אף בגוונא דנבעלה מחמת איום הריגה, הרי מוכח מיינה וציה מגופא דקרא דליכא היתרא דקרקע עולם, דאי איכא היתרא ורשאית להבעל, למאי אינטריין קרא דולנערה לא תעשה דבר דפטורה משום דאונסה היא, ומכאן ילפינן לכה"ת דאונס רחמנא פטריה, והלא בלא"ה פטורה היא, דאין כאן עצירה כל עיקר כיון דדינה שחעבור ואל תהרג,

שוב אין להוכיח מדברי הרמז"ס דקרקע עולם איכא נמי חיוצא למסור נפשה, דשפיר י"ל דהרמז"ס נקט אחת משתי הדרכים הללו שכתבו המוס' ושפיר הוכיח, וכן הוא גם הפירוש בראית ר"ז ול"ע.

ז) איברא די שנה עוד ראייה מדברי הרמז"ס דקרקע עולם איכא חיוצא למסור נפשה, דיעוין לשונו צפ"ה מהלכות יסוה"ת ה"ז: "צד"א (דצנעא יעבור ואל יהרג) בשאר מצוות חוץ מעבודת כוכבים וג"ע ושפירכו"ד, אבל שלש עצירות אלו אם יאמר לו עבור על אחת מהן או מהרג יהרג ואל יעבור, צד"א (היינו דשאר מצוות יעבור ואל יהרג בכל גוונא בין צנעא ובין צפרהסיא) בזמן שהעכו"ס מתכוין להנחת עצמו, כגון שאנסו לזנות לו ביתו בשבת או לזשל לו תבשילו או אנס אשה לבועלה וכיוצא בזה, אבל אם נתכוין להעבירו על המצוות בלבד * אם הי' בינו לבין עצמו ואין שם עשרה מישראל יעבור ואל יהרג ואם אנסו להעבירו בעשרה מישראל יהרג ואל יעבור, ואפילו לא נתכוין להעבירו אלא על מצוה משאר מצוות בלבד עכ"ל הרמז"ס, והנה מש"כ הרמז"ס: "או אנס אשה לבועלה וכיוצא בזה", יעוין בלח"מ שפירש באופן אחד (וכתב שהוא הנכון) דהיינו בגוונא דל"ה ג"ע וכגון פנויה ונכרי הבא על בת ישראל ללאו ג"ע הואי יעו"ש, וכך היא המשמעות הפשוטה של הרמז"ס דאיירי בשאר מצוות (דדוחק לומר דכוננו אמנם לגוונא דג"ע, והיינו דמגד ג"ע אית לה באמת הימרא דקרקע עולם, אלא דמ"מ אית זה דינא דשאר מצוות צפרהסיא וצמכוין להעביר על דת איכא חיוצא דקידוש השם, ומשום דפסק כרצא דל"ל שינויא דקרקע עולם גבי צפרהסיא, כדלהלן אות ח', דהמשמעות היא דשאר מצוות איירי כנ"ל). והשתא מאחר דכלל הרמז"ס דין זה בשאר מצוות שדינא דיעבור ואל יהרג צנעא אף צמכוין להעביר על דת, וצפרהסיא צמכוין להנחת עצמו, משמע דאי הוי ג"ע לא הי' צוה הך דינא, והיה חיוצא מס"י אף צנעא ואף להנחת עצמו, ומוכח דל"ל לרמז"ס דינא דקרקע עולם, דאי אית לי' הא באנס אשה לבועלה אף בג"ע ליכא חיוצא מס"י (אלא אף צפרהסיא וצמכוין להעביר על דת וכשיטת רבא), ולמה אחי עלה הרמז"ס משום דהוי משאר מצוות, והרי דלא ס"ל להרמז"ס דינא דקרקע עולם כלל. וכבר עמד בראיה זו בספר חמדת שלמה סימן ל"ח (ועיין באור גדול סימן א' שם - דף י"א טור א' ד"ה וראיתי - שהסכים לדיוק זה עיי"ש מש"כ בזה).

הביא קרא דהוא ולא אנוס, ומיהו גם לזה מוכח מהא דהוא ולא אנוס דהוא נמי ע"ז כנ"ל) - י"ל דפירש כן בראית ר"ז. ועכ"פ אם לא הי' חיוצא מס"י דקרקע עולם ליכא ראייה כלל, ומוכרח בשיטת הרמז"ס דגם דקרקע עולם איכא חיוצא למסור נפשה.

אלא דיעוין בתוס' יצמות נ"ד א' סוד"ה אין (המתחיל שם דף נ"ג ע"ז יעו"ש) שהקשו בזה"ל: "וא"ת צמק' ע"ז וכו' ופריך עלה ר"ז וכו' ומאי קושיא הא האי קרא דוקא דקרקע עולם איירי אבל עשה מעשה חייב למסור עצמו וכו' ומשתחוה לעכו"ם עושה מעשה הוא וכו'", ולשון זו מורה בעליל דזו היא באמת קושיית דאין להוכיח מולנערה לא תעשה דבר לענין היכא דחייב למסור עצמו, ושאני הא דולנערה דאינה חייבת למסור עצמה דקרקע עולם היא, ויעו"ש שחירצו בזה בתרתי, חדא דהכי פריך אונס רחמנא פטריה ממימיה אפילו בעושה מעשה, דנהי דחייב למסור עצמו מ"מ אם לא מסר עצמו לא מיחייב מימיה, דולנערה לא תעשה דבר אפילו בעושה מעשה קאמר קרא דפטורה ממימיה (ור"ל אף בהציאה עליה אח הערוה), דבעשיית מעשה איירי היקשא דקרא (ר"ל היקשא דנעה"מ לרונח דכאשר יקום וגו', ולכאורה אינו מובן דעשיית המעשה דאיירי היקשא דקרא היינו מעשה דהבועל שהוא שהוקש לרונח, והיא הלא הוקשה לנרנח ללא עבד מעשה, וקרא דולנערה הלא זה איירי, ומהו שכתבו דעשיית מעשה איירי היקשא דקרא. שו"ר בתוס' יומא פ"ז צ' ד"ה מה, המתחיל שם דף פ"ז ע"א, בסוה"ד שכתבו ג"כ תירוצו זה וביארו שם יומא וז"ל: דהא איתקש זהאי קרא נעה"מ לרונח מה רונח יהרג ואל יעבור בעשיית מעשה אף נערה יהרג הבועל או תיהרג היא בעשיית מעשה, וזהאי קאמר קרא ולנערה שבעשיית מעשה עבדה צדיעצד מחמת אונס לא תעשה דבר, והי"ה משתחוה לע"ז וכו' עכ"ל, ובכך נתבררו דבריהם (יצמות), ותו חירצו וז"ל: דכיון דאפילו (מיצת "דאפילו" ז"ב, ועיין הלשון בתוס' יומא שהציאו גם תירוצו זה) ברצון מיחייב מימיה אע"ג דלא עבד מעשה דהא אשה חייבת ברצון אע"ג דהוא קרקע עולם הי"נ כשפטור הכתוב אונס צמימת צי"ד כדכתיב ולנערה וגו' פטור בכל ענין ל"ש עבד ל"ש לא עבד ולהכי פריך כיון דפטור וכו' עכ"ל (ועיין בהגרעק"א ציומא שם בגליון שחמה על החירוק השני דעכ"פ אין ראייה דשאני התם דאינה חייבת למסור עצמה עיי"ש), ועכ"פ לכאורה לפי"ז

(* הנה יש לדון היכא דמתכוין העכו"ם לשני הדברים גם להנחת עצמו וגם להעביר על דת מה דינו, ומלשון הרמב"ם שכתב "אבל אם נתכוין להעבירו על המצוות בלבד" נראה דהיכא דהכונה היא משותפת משניהם דינו כמתכוין להנחת עצמו וליכא חיובא דמס"י בשאר מצוות.

ב

שיטת הרמב"ם בדינא דקידוש השם ודין "וחי בהם"

הא דל"ל לרמב"ם היתרא דקרקע עולם הוא לשיטתו בדינא דקידוש השם – לרמב"ם איכא בעצם חיוב מסי"נ בכל המצוות ואך דאיכא היתרא דוחי בהם – ולכן ברוצח ד"מאי חזית" מסלק ההיתר וכן בעריות אין הבדל בין עבד מעשה לקר"ע – לרמב"ם תקשי ממה שפסק דב"נ אין מצווה על קידוש השם – בלשון הרמב"ם נראה דאף דין יהרג ואל יעבור בשלש עבירות בכל גווי הוא מדין קידוש השם – דרכו של החמדי"ש דהרמב"ם לשיטתו דבעבר ולא נהרג פטור מדין אנוס וע"כ ליכא עבירה ואך דקעבר אעשה ולית דקידוש השם – תמיהות על דרך זו מכמה פנים – ביאור הענין דבעצם לא היה חיוב מסי"נ דכיון דאנוס הוא אלא דקידוש השם מסלק היתרא דאנוס והוא עובר בגוף האיסור – בכח"ת דאיכא "וחי" לייש קידוש השם בצנעא רק בשעת הגזירה מלבד שלש עבירות דאין בהם "וחי" – בזה א"ש הא דב"נ אינו מצווה על קידוש השם – הרמב"ם דל"ל דין קרקע עולם משום דס"ל כרבא דליכא דין קרקע עולם לגבי קידוש השם בפרהסיא

ג) והנה צהא מילתא דל"ל להרמב"ם היתרא דקרקע עולם, יעוין בתוספת יום הכיפורים (יומא פ"ד א') דכמז לצאר דהא עיקר ההיתר של קרקע עולם בנעה"מ וצרוח הוא משום דצהא ליכא הסכרה דמאי חזית, וא"כ לפימס"כ צכס"מ (כנ"ל צהוספה לאות ז') דהסכרה דמאי חזית אינו עיקר הטעם אלא שקבלה היתה צידס דשפיכו"ד יהרג ואל יעבור, אלא שנחנו טעם מסכרה להיכא דשייך, אבל אה"נ דאפילו היכא דל"ש האי טעמא הוי דינא הכי דיהרג ואל יעבור, ומצואר דהא דרציחה אינה נדחית מפני פקו"נ אינו רק מחמת הסכרה דמאי חזית אלא שצאמת חומר העצירה דשפיכו"ד הוא הגורם, וא"כ אין יסוד להיתרא דקרקע עולם עיי"ש, אכן ראה שם מה דתמוה דאי הכי איך ילפינן צהיקשא לנעה"מ והלא אין למדים מהלכה, וגם תמוה מלשון הרמב"ם דכמז שס צה"ז לסכרת מאי חזית, ומשמע דזו היא עיקרה של ההלכה עיי"ש.

ולכאורה נראה דהדבר מצואר היטב לפי שיטת הרמב"ם צעיקר היתרא דיעבור ואל יהרג צכה"ת, דזו לשון הרמב"ם (פ"ה מהלכות יסוה"ת ה"א): "כילד כשיעמוד עוצד כוכבים ויאנוס את ישראל לעבור על אחת מכל מצוות האמורות בתורה או יהרגנו יעבור ואל יהרג שנאמר במצוות אשר יעשה אותם האדם

וחי צהס וחי צהס ולא שימות צהס", ומפשטות לשונו נראה דס"ל דצענס איכא חיוב מסי"נ בכל המצוות – וליכא הגבלה צחיוב המצוות שאינו עד כדי מסי"נ, וגם ליכא לדינא דאנוס רחמנא פטריה לענין היתרא, דאינו עוצר צמקוס אנוס – אלא דאיכא היתרא דפיקו"נ מוחי צהס [דדוחק לומר דכונת הרמב"ם כד' התוס' (כנ"ל פרק א' אות ג')] דצענין לוחי צהס כי היכי דלא נילף מרוצח ונעה"מ, וכן דמהכא ילפינן דואהצת אינו כולל אלא ע"ז בלצד וכמס"כ הר"ן צפסחיס (כנ"ל פרק א' אות י'). ומשמעות דצרי הרמב"ם שזו יסוד הדין צענמו של דצרי. וגמלא לפי"ז דסכרת "מאי חזית" דרוצח מתצרת ע"ד פירש"י דהיא סכרה לסלק היתרא דוחי צהס וכנ"ל, והרי כלפי זה אין מקום לחלק צין עושה מעשה וצין קרקע עולם וכמצואר, וא"כ ה"ה בנעה"מ דילפינן מיניה דליכא היתרא דוחי צהס צעירות ליכא נפ"מ צין עבד מעשה לקרקע עולם, וא"כ הלא א"ש צפשיטות שיטת הרמב"ם מה דל"ל יסוד דינא דקרקע עולם.

ד) אכן צריך להוסיף עוד צזה צדעת הרמב"ם, דהנה לפי הנראה כאמור צשיטת הרמב"ם דצענס איכא חיוב מסי"נ בכל המצוות ואך דאיכא היתרא דפיקו"נ מוחי צהס, הלא תקשי עליה קושית התוס' מאי קא מיצע"ל אי צ"נ מצווה על קידוש השם, דכיון דציראל הא דיעבור ואל יהרג בכל המצוות הוא אך משום היתרא דוחי צהס, א"כ אמאי לא יהיה צ"נ מצווה על קידוש השם, וציחוד דהרמב"ם פסק (פ"י מהל' מלכים ה"צ) דצ"נ אינו מצווה על קידוש השם, והלא לית לי' לצ"נ היתרא דפיקו"נ [ומסתכרה מילתא דגם הרמב"ם ס"ל כן, וכן נקט צחיודשי רצינו חיים הלוי פ"א מהלכות רוצח ה"ט, וכן מדויק צדצרי הרמב"ם, דצהל' יסוה"ת (פ"ה ה"ו) כתב: "כענין שאמרו צאונסין (שיעבור ואל יהרג בכל המצוות מלצד צשלש עצירות) כך אמרו צחלאים" (שמחרפאין בכל המצוות חוץ מצשלש עצירות), ואילו צהלכות מלכים שס כתב רק דין אונסין ולא כתב דין חלאים, ומשמע צפשטות דליכא לדין חלאים גצי צ"נ, ואינו רשאי להחרפאות צשצע מצוות שלון].

ה) אכן הדבר מתצאר היטב על פי המצואר צשיטת הרמב"ם צעיקר דינא דקידוש השם, דהנה כתב הרמב"ם פ"ה מהל' יסודי התורה ה"א: "כל צית ישראל מצווין על קידוש השם הגדול הזה שנאמר ונקדשתי צמוך צני ישראל ומוזהרין שלא לחללו שגא' ולא תחללו את שס קדשי (ומס"כ "כל צית ישראל" כתב שס צספר קובץ דהיינו למעוטי צני נח), כילד כשיעמוד עכו"ם ויאנוס את ישראל לעבור על אחת מכל מצוות האמורות בתורה או יהרגנו יעבור ואל יהרג שנאמר במצוות אשר יעשה אותם

יהרג ואל יעבור אין צ"ד ממיתין אותו ואין מלקין אותו דהו"ל אנוס, ואשר על כן נותן הדין דכלל אונסין הרי מדינא דאונס ליחא צעטס לכל עיקרו של האיסור, דהאונס מפקיע שם העבירה (ועיי"ש מה שביאר דגם מפקיע מורת המעשה, דאין הוא נחשב בגדר פועל בהמעשה כלל בגוונא דאונס יעו"ש, וראה לעיל סימן ד' אות ג' וציינאן זה פרק א' אות ג'), ונמצא דמגד ענש האיסור לא היה שייך כלל דינא דיהרג ואל יעבור אף בשלש עבירות, אלא שיש חיוב מחודש של מסירות נפש משום קידוש השם, דיש גדר של קידוש השם גם בצנעא, וכאשר חזינו צהא דשעת הגזירה, ובשלש העבירות החמורות הוא כן אף במתכוין להנאת עצמו. ויעו"ש שביאר דבאמת גם בשלש עבירות לא עבר על ענש העבירה, ואין צידו עבירה של ע"ו וג"ע וס"ד, כיון דאונס הוא ואית ליה הימרא דאונס המפקיע שם עבירה, ואך דקעבר אעשה ול"ת דקידוש השם, וכאשר כתב הרמב"ם דה"ל כנ"ל, וכן דה"ל שם: "כל מי שנאמר בו יעבור ואל יהרג ונהרג ואל עבר הרי זה מתחייב צנפשו, וכל מי שנאמר בו יהרג ואל יעבור הרי זה קידש את השם ואם היה בעשרה משראל הרי זה קידש את השם צריכים כדניאל חנניה מישאל ועזריה ור"ע וחזיריו וכו', וכל מי שנאמר בו יהרג ואל יעבור ועבר ולא נהרג הרי זה מחלל את השם, ואם היה בעשרה משראל הרי זה חילל את השם צריכים וצטל מ"ע שהיא קידוש השם ועבר על מל"ת שהיא חילול השם וכו' עכ"ל. * ומבואר דיסוד הדין דקידוש השם כולל את כל הני גונו, וגם גוונא דשלש עבירות בכלל [מיהו כ"ז באונסין, אבל במתפראים בשלש עבירות ליכא באמת הגדר של קידוש השם כלל, אלא דהתם כיון דל"ה אונס כמבואר ברמב"ם דה"ו (כנ"ל לעיל ציינאן זה), הרי ישנו לענש האיסור, כיון דליכא צהו הימרא דוחי צהס],

האדם וחי צהס, וחי צהס ולא שימות צהס, ואם מת ולא עבר הרי זה מתחייב צנפשו, וזה"ל: "צד"א בשאר מצוות חוץ מעכו"ם וג"ע ושפיכו"ד אבל שלש עבירות אלו אם יאמר לו עבור על אחת מהן או תהרג יהרג ואל יעבור, צד"א בזמן שהעכו"ם מתכוין להנאת עצמו, כגון שאנסו לצנות לו ביתו בשבת או לבשל לו תבשילו או אנס אשה לבועלה וכיוצא בזה, אבל אם מתכוין להעבירו על המצוות בלבד אם היה ציון לבין עצמו ואין שם עשרה משראל יעבור ואל יהרג, ואם אנסו להעבירו בעשרה משראל יהרג ואל יעבור ואפילו לא מתכוין להעבירו אלא על מצוה משאר מצוות בלבד, וזה"ל: "וכל הדברים האלו שלא בשעת הגזירה אבל בשעת הגזירה והוא שיעמוד מלך רשע וכו' ויגזור גזירה על ישראל לטעל דתם או מצוה מן המצוות יהרג ואל יעבור אפילו על אחת משאר מצוות בין נאנס במוך עשרה בין נאנס ציון לבין עכו"ם" עכ"ל הרמב"ם, ומבואר בלשון הרמב"ם מילתא חדתא דלא אף דינא דיהרג ואל יעבור בשאר מצוות - היכא דמתכוין העכו"ם להעביר על דת צפרהסיא או אף בצנעא בשעת הגזירה - הוא מדינא דקידוש השם, אלא גם דינא דיהרג ואל יעבור בשלש עבירות הרי יסוד דינו הוא קידוש השם, והיינו דס"ל להרמב"ם דבשלש עבירות אף במתכוין האנס להנאת עצמן יש ג"כ גדר של קידוש השם, וזה דלא כמבואר בשאר ראשונים דדינא דשלש עבירות הוא דין צפ"ע משום חומרת העבירה, וציחוד הוא כן צרוט דיסודו הוא מסבא ד"מא"י חזית".

והנה צספר שו"ת חמדת שלמה (חאו"ח סי' ל"ח) האריך צביאור שיטת הרמב"ם, ועיקר דבריו דהרמב"ם אזיל צזה לשיטתו דה"ל שם דצעבר ולא נהרג במקום שדינו

(* והנה יעוין שם בלח"מ שכתב וז"ל: נראה מדברי רבינו דבפחות מעשרה ליכא אלא לאו דלא תחללו אבל בעשרה איכא תרתין ונקדשתי ולא תחללו, ואע"פ שה"י אפשר לפרש דברי רבינו דאין חילוק בין פרהסיא לצנעא שזה חילל את השם ברכים וזה בצנעא, ומ"מ בין הכי ובין הכי איכא עשה ול"ת, זה אינו במשמעות לשונו, ועוד דבגמ' אמרינן להדיא ונקדשתי בתוך בני ל"ה אלא בעשרה דוקא עכ"ל. ודברי הלח"מ נפלאים ותמוהים מאוד דהלא בהדיא כתב הרמב"ם בריש הפרק כנ"ל "כל בית ישראל מצווין וכו' שנא' ונקדשתי וכו' ומוזהרין שלא לחללו וכו' כיצד וכו'", והרי דבכל האופנים של קידוש השם, כלומר בין בשלש עבירות בכל גוונא, בין בשאר מצוות במתכוין להעביר בפרהסיא, ובין בצנעא בשעת הגזירה, איכא הן עשה והן ל"ת, וכן היא גם המשמעות בה"ד דכתב "כל מי שנאמר בו יהרג ואל יעבור ונהרג ולא עבר הרי"ו קידש השם", כלומר דמקיים עשה דונקדשתי, וכאשר כ' אח"כ "אם היה בעשרה משראל הרי זה קידש את השם ברכים", דהיינו דמקיים העשה דונקדשתי. ומש"כ הלח"מ דא"י משמעות לשון הרמב"ם, לא זכיתי להבין דבריו, דהלא כונת לשון הרמב"ם ברורה מאד, דבתחילה כתב דבעבר בצנעא הרי"ו מחלל את השם, ובעשרה הרי"ו חילל את השם ברכים, ואח"כ כתב "וביטל מ"ע שהיא קידוש השם ועבר על מל"ת שהיא חילול השם" והיינו בין בצנעא ובין בפרהסיא, דהרמב"ם קאי אכל מש"כ לעיל. ומש"כ הלח"מ דקרא דונקדשתי בעשרה איירי, י"ל דבאמת עצם המ"ע דונקדשתי הוא בכל גוונא דאיכא חפצא דקידוש השם, ואך דילפינן מ"בתוך בני ישראל", שיש חפצא מסוים דקידוש השם מחמת ה"פרהסיא" והיינו בעשרה משראל, וזו היא הלכה בכל המצוות במתכוין להעביר על דת, אבל בשלש עבירות דאיכא חלות שם עבירה בחפצא דליכא היתרא דוחי בהם, הרי יש כאן חלות שם "קידוש השם" מחמת עצם העבירה, ועד"ז הוא בגזירת המלכות דשעת הגזירה משוי ליה חפצא דקידוש השם, וכן גדר התנאי של מתכוין להעביר על דת ב"פרהסיא" הוא אך משום דליכא תורת קידוש השם מחמת עצם חלות שם העבירה וא"ש.

אחור"ד החמד"ש צביאור שיטת הרמז"ס (וכדרך זו בדעת הרמז"ס נקט גם צ"ש ש"י פ"ה, וכן נראה צא"מ סימן מ"ו ס"ק מ"צ עיי"ש).

ודרך זו נריכה עיון מכמה פנים, חדא דלפי"ז הלא עולה לכל עיקר הדין שלש עצירות הוא דנחמדש זהו דמחמת חומרתן איכא זהו גדר של קידוש השם אף צנעא ואף צמחכין להנאת עצמו, משא"כ שאר מצוות דליכא זהו גדר של קידוש השם אלא צפרהסיא או בשעת הגזירה וצמחכין להעביר על דת, ונמצא דעיקר ההיתר של יעבור ואל יהרג בכל המצוות הוא מדינא דאונס, וזה נ"ע דהרי כתב הרמז"ס בה"א דההיתר הוא מחמת וחי בהם, והלא באנסים אין אנו נריכים לזה וסגי לן מדין אונס, כיון דבשאר מצוות ליחא לגדר של קידוש השם צנעא (שלא בשעת הגזירה) או להנאת עצמו, ומו דלשון הרמז"ס בה"א היא: "כענין שאמרו באונסין כך אמרו בחלאים", ומשמעות הלשון דהכל הוא חד דינא וחד טעמא לתרווייהו, ולדרך זו הלא הם שני דינים נפרדים, דמחמתפאין הוא מחמת היתרא דפיקו"ג, ובאונסים הוא מדינא דאונס, וכדחזינן דבעבר ונחמא צלש עצירות חייב מיתה ואילו באנסים אינו נהרג, ומו נ"צ דבשלמא בע"ז דנלמד מואהצת בכל נפשך אפי' הוא נוטל את נפשך (כמש"כ הרמז"ס שם בה"א) שפיר נלמד כאן גדר מחודש של קידוש השם מחמת חומרא דע"ז, אבל צרונא דהוא מסבא ד"מאי חזית" וכאשר כתב הרמז"ס שם: "והריגת נפש מישראל לרפאות נפש אחרת או להציל אדם מיד אנס דבר שהדעת נוטה לו הוא שאין מאבדין נפש מפני נפש", הרי נ"צ מה ענינה של סבא זו לקידוש השם. ואף אמנם די"ל צונת הרמז"ס דפירוש הסבא ד"מאי חזית" אינו אף דל"ש היתרא דוחי בהם כיון דמ"מ נאבד נפש מישראל, וכפי שביאר רש"י כנ"ל, דלפי"ד החמד"ש צמח לא סגי בזה אלא למתפאין אצל באנסין דאיכא היתרא דאונס לא מהני הך סבא, אלא דסבא מאי חזית מחדש חיוב מס"ג, וי"ל דהיינו דנחמדש מחמת סבא זו גדר של קידוש השם, אכתי נ"צ מה ענין הסבא הזו לחדש גדר של קידוש השם. ומו נ"צ גם גדר הדין צנעא"מ ד"עירות הוקשו לנפשות" (כלשון הרמז"ס שם) דמנלן ללמוד מרונא דנחמדש כאן גדר של קידוש השם, ומו דנראה מכל לשון הרמז"ס בה"א דבאמת עבר על האיסור עצמו ורק דאין צי"ד ממיתין ומלקין אותם, והיינו דהוא דין מסוים במלקות וצמיתה דאונס פטור, וכאשר כתב: "שאין מלקין וממיתין אלא לעובר צרונא וצעדים ובהתראה". נמצינו למדים שדרך זו בדעת הרמז"ס נ"ע טובא.

(ו) ואשר נריך לצאר בשיטת הרמז"ס, ובהקדם (וכשנ"מ

לעיל פרק א' אות ד') דהא מיהא צרור דדינא דאונס רחמנא פטריה לאו דינא דעלמא הוא דמעשה באונס יצכפיה לאו מעשה הוא, אלא שיסוד הדין הוא דאיכא "טענת אונס", דיש לאונס דין טענה להפטור לאונס היה, ועיקר הפטור הוא מצד הגבא (וכמו שנתבאר בס"ד צמין ד'), אלא ללא זו כלבד שפטרה תורה את האונס מעונש אלא שאין נחשב כעצירה כלל, וגם י"ל דמחמת זכות "טענת אונס" דנה תורה כאילו לא הוא עשה את המעשה וכאילו נעשה מאליו. ומעתה י"ל צגדר הענין דבאמת מעיקרא דדינא היה מן הדין שלא יהיה חיוב מס"ג בשום גוונא, דכיון דאונס רחמנא פטריה מהני נמי לענין היתרא, דבאונס לא החשיבה תורה למעשה העצירה כעצירה כלל, דזהו דינא וזכותא דאונס דאין נחשב לו לעצירה, וממילא זו סיבה דאי"צ למסור נפשו, אלא דאיכא מחייב מחודש דקידוש השם, ובאמת המחייב הזה אמור בכל המצוות האמורות בחורה, ואף צנעא ואף צמחכין להנאת עצמו. וגדר המחייב הזה דאף דאיכא היתרא דאונס - דמדינא דאונס רחמנא פטריה שרי אף לעבור במקום אונס וכפיה - מ"מ המחייב של קידוש השם מפקיע שריותא דאונס, כלומר דמשום קידוש השם אי אפשר לו לאדם מישראל להשתמש בהיתרא דאונס. ואכן מעתה שוב הוא עובר בגוף האיסור והמצוה, דמו לית ליה "טענת אונס" לענין היתרא, כיון דאינו רשאי להשתמש בהיתרא דאונס רחמנא פטריה, ואך לענין דיעבד לגבי מיתה ומלקות איכא אכתי פטורא כיון דסו"ס אונס הוא, ולפיכך הכי דינא דאין צי"ד ממיתין ומלקין בעובר באונס. וכך הי' ראוי להיות הדין בכל המצוות וכן"ל, אלא דבכל התורה דאיכא היתרא דוחי בהם שהוא היתר דפיקו"ג האמור בין באנסים ובין צמחכין, דפיקו"ג דוחה ומתיר האיסור, ואין כאן עצירה כלל צנעא, הרי מו ל"ש צזה הגדר של קידוש השם כלל, שהרי יסוד גדר קידוש השם כשהוא צנעא או צמחכין להנאת עצמו הוא אף מחמת תורת העצירה שצכאן, וכיון דאיכא היתרא דפיקו"ג הא נמצא דאין כאן עצירה כלל, וממילא ל"ש כאן כלל כל עיקר הגדר של קידוש השם. אכן בשלש עצירות דילפינן דאין בהם היתרא דוחי בהם ואין מתפאין בהם, ממילא שוב אית בהם המחייב של קידוש השם, ומכאן זה פקע כל היתרא דאונס, דזהו עיקר המחייב של קידוש השם, שלא יטען אונס אני אלא אדרבה ימסור עצמו על קידוש השם, ומעתה שוב הוא עובר בעיקר האיסור, מלבד זאת שהוא מצטל מ"ע ועובר צל"ת של קידוש השם, אלא דמ"מ בעבר אינו נהרג ולוקה צי"ד דכלפי זה אית ליה פטורא דאונס, וא"ש היטב.

ונמצינו למדים מעתה דאין עיקר הדין שלש עצירות דנחמדש זהו דמחמת חומרתן יש בהן גדר

השם היא מיסודי ועיקרי האמונה, וכאשר קבעה הרמז"ס
בהלכות "יסודי התורה" צהדי מלות האמונה].

(ז) רמעתה הלא א"ש בפשיטות הא דנסתפקו בגמ' אי
צ"ג מצווה על קידוש השם, והא דפסק
הרמז"ס דאין מצווין, אף דלית זהו היתרא דוחי זהם,
דהלא מה דבעינן להיתרא דוחי זהם הוא מחמת המחייב
המיוחד דקידוש השם, אבל אי צ"ג אין מצווה על קידוש
השם ולית ליה המחייב דקידוש השם שוב אית ליה היתרא
דאנסיס האמור גם צ"ג, ואינו מחויב למסור נפשו, וא"ש
היטב (וראה להלן אות י"ד מה דתמוה לפי"ז בסוגית הגמ'
שם).

(ח) ולפי האמור הלא א"ש היטב הא דל"ל להרמז"ס
דינא דקרקע עולם בשלש עצירות בכל גווי
וכנ"ל, משום דכיון דעצם המחייב של קידוש השם ישנו
ונוהג בכל המצוות כולם, ורק להיתרא דוחי זהם מפקיע
שם העצירה ומסלק הדין דקידוש השם, א"כ גבי רוח
דסברת מאי חזית מסלקת היתרא דוחי זהם, והרי כלפי זה
הא ליכא נפ"מ בין קרקע עולם לעושה מעשה, על כן שוב
הדר דינא דליכא המחייב דקידוש השם אף בקרקע עולם,
וא"כ ה"ה צנעה"מ דילפא מרוחא (וכ"ה גם צע"ל, אי
אשכחנא גוונא דקרקע עולם צע"ל וכנ"ל, דקרא דכל
נפשך אינו מלמד אלא דליכא וחי זהם, וממילא הדר דינא
דליכא המחייב דקידוש השם וכנ"ל, וכלפי היתרא דוחי
זהם, הרי עד כמה דליכא חלות שם עצירה של ע"ז
צכה"ג, ליחא להיתרא ופשוט).

(ט) אלא דיל"ע לפי"ז דמעמה הלא אדרבה כיון דלדעת
הרמז"ס כל יסוד המחייב הוא דינא דקידוש
השם והוא המסלק היתרא דאנוס, והלא בקרקע עולם ליחא
לדינא דקידוש השם, וכדמשני אביי זהא דפריך והא אסתר
פרהסיא הואי דאסתר קרקע עולם היתה, א"כ שפיר צעינן
למיסב לדינא דקרקע עולם אף בשלש עצירות. אכן זה
א"ש היטב דבאמת הרמז"ס לא ס"ל הך דקרקע עולם
לגבי קידוש השם צפרהסיא, שהרי לא הביא צפ"ה ה"ב
אלא להא דליכא דין קידוש השם צפרהסיא אך צמתכוין
להעביר על דת ולא צמתכוין להנחת עצמו, אבל לא כתב
להא דאינו אלא צעושה מעשה. וכ"ה משמע להדיא
צרמז"ס דכתב כנ"ל "צומן שהעכו"ס צמתכוין להנחת עצמו
כגון שאנוס לבנות לו ביתו צצבת או לצבל לו צתשילו או
אנס אשה לצועלה" ומפורש דבאנס אשה לצועלה אס מכיון
להעצירה על דת דין הוא דצעשרה מישראל תהרג ואל
תעבור, והרי דאף בקרקע עולם חייב למסור עצמו, דדחוק
טובא להעמיד דברי הרמז"ס בגוונא דאונסיס אותה להביא

מחודש של קידוש השם, דבאמת הגדר של קידוש השם
שייכא בכל המצוות צמדה שוה, אלא דצכה"מ דליכא
היתרא דוחי זהם ול"ה עצירה כלל ל"ש הגדר דקידוש
השם כלל, משא"כ בשלש עצירות דאין זהם היתרא דוחי
זהם הרי איכא זהו ממילא דינא דקידוש השם המסלק
היתרא דאנוס. וא"ש מש"כ הרמז"ס צה"א דדינא דיעבור
ואל יהרג צכה"מ הוא מדין וחי זהם, דהא צלא"ה ה"י
המחייב של קידוש השם בכל המצוות. וכן א"ש מש"כ צה"ז
שם צמקורות והטעמים של דין שלש העצירות וז"ל: "ומנין
שאפילו צמקוס סכנת נפשות אין עוצרין על אחת משלש
עצירות אלו שנאמר ומהבצת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל
נפשך ובכל מאדך אפילו הוא נוטל את נפשך והריגת נפש
מישראל לרפאות נפש אחרת או להגיל אדם מיד אנס דבר
שהדעת נוטה לו הוא שאין מאצדין נפש מפני נפש ועריות
הוקשו לנפשות שנאמר כ"י כאשר יקום איש על רעהו ורצחו
נפש כן הדבר הזה", דבאמת אין אלו סיצות וטעמים לחייב
בקידוש השם אלא הכל הם טעמים להא דליכא זהו וחי
זהם וכנ"ל (ולפי"ז הביאור צה"א ד"שאין מאצדין נפש מפני
נפש" שהיא סברת "מאי חזית", י"ל דהוא ע"ד פירש"י
דל"ש היתרא דוחי זהם כיון דמ"מ נאצד נפש מישראל,
וכדרך אחת דצברי חידושי רבינו חיים הלוי הלכות
יסוה"ט), וממילא הוא דהדר דינא דליכא זהו המחייב
דקידוש השם, המונע את ההיתר של אנוס כנ"ל. וכן א"ש
לשונו צה"ו דכלל אונסיס ומתרפאין צחדא מחתא, דבאמת
כלפי היתרא דוחי זהם חד דינא הוא למתרפאין ואונסיס,
והוא שכתב "כענין שאמרו באונסין כך אמרו צחלאים",
ר"ל שכדרך שאמרו באונסיס דליכא זהו היתרא דוחי זהם
כך אמרו צחלאים, דלית זהו היתרא דפיקו"ג מוחי זהם
(ואך לענין דיעצד חלוק דין מתרפאים דלא חשיב אנוס
משא"כ באונסיס). וכן א"ש לשונו צה"ד: "שאין מלקין
וממיתין אלא צעובר צרצונו וצעדים וצהרתא", דר"ל דאף
דלית כאן דינא דאנוס לענין שריותא, דכלפי זה איכא
המחייב דקידוש השם המונע את ההיתר, מ"מ אית צ"י
דינא דאנוס לענין דאין צי"ד ממייתין אותו ומלקין אותו.
וכונת לשון הרמז"ס היא דהא דאין מלקין וממיתין צעובר
באנוס אין זה אך מפאת דבאנוס לא מיקרי עצירה וממילא
הוא דאינו נענש, אלא שהוא דין צפ"ע צעונשים "שאין
מלקין וממיתין אלא צעובר צרצונו וצעדים וצהרתא",
ולפיכך אף היכא דהויא עצירה שפיר מחמת המחייב
דקידוש השם המונע את ההיתר דאנוס, מ"מ פטור מן
העונש כיון דאנוס הוא. וא"ש היטב לשון הרמז"ס בכל
דבריו [ולפי"ז אפשר די"ל עד"ז צמש"כ תלמיד רבינו יונה
צע"ל דף כ"ח שהצאנו לעיל, "לפי שעיקר האמונה היא
שעל כל המצוות כולן יהרג ואל יעבור", דכונתו לגדר
דקידוש השם והוא הקרוי "עיקר האמונה" דמלות קידוש

בי"ד ממיתין אותו משא"כ בכה"ת בפרהסיא או בשעת הגזירה והסתירה מדברי רבא – ישוב דברי המהרש"א על פי האמור – ביאור די הרמב"ם בסה"מ – ישוב התמיהה מהא דב"נ – ביאור דברי רש"י דהבעיא אי ב"נ מצווה היא רק בע"ז – ביאור לשון הרמב"ם דיש חידוש מיוחד בע"ז דאין ב"נ מצווה

(י) והנה ז"ע צעיקר שיטת הרמז"ס דין קידוש השם וכפי שנמצא, מסוגית הגמ' בסנהדרין גבי קידוש השם ב"ג, דכיון דגדר קידוש השם איחא גס צנעא כל היכא דאיכא חלות שם עצירה וכ"ג, וא"כ לפי הל' בגמ' דב"נ מצווה על קידוש השם יהי מחויב למסור עצמו אף צנעא ולא רק בפרהסיא ואף להנחת עצמו, דכיון דגבי ב"נ ליכא הימרא ד"וחי זהם" ואיכא שם עצירה שפיר שוב איכא המחייב דקידוש השם גס צנעא, ובגמ' הל' מפורש דאף אי מצווה על קידוש השם אינו מצווה אלא בפרהסיא ולא צנעא. והן אמנם דמלשון הרמז"ס (פ"י מהלכות מלכים ה"ב) דכתב בזה"ל: "ב"נ שאנסו אנם לעבור על אחת ממצוותיו מותר לו לעבור אפילו נאנס לעבוד ע"ז לפי שאין מצווין על קידוש השם" - דחזינן דלא העמיד הרמז"ס את עיקר הדין דב"נ אין מצווין על קידוש השם לענין דמותר לו לעבור אפילו בעשרה מישראל (או עכ"פ עשרה כותים שאינם עו"ג, וכמש"כ הר"ן סנהדרין ע"ה א' ודלא כמבואר בד' רש"י שם ע"י"ש), אלא כתב סתם "ב"נ שאנסו אנם לעבור על אחת ממצוותיו" - היה נראה באמת דאם אמנם היה הדין דב"נ מצווה על קידוש השם הרי היה חייב למסור עצמו בכל גוונא, ושו"ר שעמד בדיוק זה בשי"ק צירושלמי במכילתין פ"ג ה"ה ע"י"ש, אצל בד' הגמ' כנ"ל מפורש דאינו מצווה אלא בפרהסיא ולא צנעא, וז"ל הגמ' שם "צעו מיניה מרבי אמי בן נח מצווה על קדושת השם או אין מצווה על קדושת השם אמר אביי תא שמע שבע מצות נטוו בני נח ואם איחא תמני הוין אמר ליה רבא אינהו וכל אזורייהו מאי הוי עלה אמר רב אדא בר אבהו אמרי בי רב כתיב לדבר הזה יסלח ה' לעבדך צבא אדוני בית רמון להשתחות שמה והוא נשען על ידי והשתחותי וכתיב ויאמר לו לך לשלום (ופירש"י: מאחר שקבל עליו נעמן שלא לעבוד עבודת כוכבים אמר לו לאלישע לדבר הזה יסלח ה' לעבדך שאני אנוס בדבר שאדוני נשען על ידי וכתיב ויאמר לו לך לשלום אלמא הודה לו) ואם איחא לא לימא ליה, הא צנעא הא בפרהסיא, ומפורש בגמ' דלא נסתפקו אלא לענין בפרהסיא בלבד [וכ"ש לפי גירסת התוס' שם (ד"ה ואם) בגמ': "ואם איחא לימא ליה הא צנעא הא בפרהסיא", ובכס"מ כ' דהרמז"ס נקט נמי כגירסת התוס' דלכן פסק דאין מצווין דס"ל דאיפשיטא האיצעאל] ולע"ג.

את הצועל עליה, ומוכה כנ"ל. והיינו דס"ל להרמז"ס דאביי ורבא פליגי בדין קרקע עולם, ורבא דמשני "הנחת עצמן שאני" ל"ל שינויא דאביי "אסתר קרקע עולם היתה" ופסק כרבא, וכבר עמד בכ"ז בספר אור גדול סימן א'. וא"כ הל' א"ש הא דל"ל הימרא דקרקע עולם צלש עצירות לשיטתו, דהא כיון דל"ל פטורא דקרקע עולם לענין המחייב של קידוש השם בפרהסיא, וה"ה לגבי המחייב דכה"ת, לפיכך לגבי שלש עצירות דליחא זהו הימרא דוחי זהם וממילא עומדים הם בחיובא דקידוש השם דכה"ת אף צנעא, הרי כן הוא אף בקרקע עולם וזה ברור.

אלא דבאמת הדבר מתבאר בפשיטות לכו"ע, ואף לשיטת אביי דקרקע עולם פטור מחיובא דקידוש השם בפרהסיא, ד"ל דה"מ דמהני קרקע עולם לפטור מחיובא דקידוש השם היינו דוקא בכל המצוות בפרהסיא, שאין ה"קידוש השם" ו"חילול השם" נוצע מחמת חומר העצירה אלא משום ה"פרהסיא", שאשר על כן אינו אמור אלא במכוין האנס להעביר על דת, דצוה אמרינן דבקרקע עולם דלא עבדא מעשה ליכא המחייב דקידוש השם ולא חשיב חילול השם בכך, אצל צלש עצירות דמותר קידוש השם וחילול השם הוא מחמת חומר העצירה, והוא אמור בכל גוויי בין צנעא ובין בפרהסיא בין במתכוין להעביר על דת בין במתכוין להנחת עצמו, י"ל דליכא למימר דאיכא צוה תנאה דהוא דוקא בעושה מעשה ולא בקרקע עולם, שהרי כיון דחשיבא עצירה של שלש עצירות בכל חומרתה שפיר איכא צוה דין קידוש השם וחילול השם, והוא א"ש היטב עד מאוד.

ג

בסוגית הגמ' גבי קידוש השם בב"נ ובשיטת הרמב"ם בזה

תמיהה לשיטת הרמב"ם אמאי אי ב"נ מצווה על קידוש השם אינו אלא בפרהסיא ולא בצנעא כמבואר בגמ' - לשון הרמב"ם מורה דאי ב"נ מצווין הוא בכל גוונא - ישוב החמד"ש ולפ"ד א"ש לשון הרמב"ם - אך הוא אזיל לדרכו ולפ"מ שנתבאר בדעת הרמב"ם לא א"ש - דברי הרמב"ם בסה"מ שמנה למ"ע דקידוש השם והוכיח מהא דאביי בסנהדרין "ואם איתא תמני הוויין" - ביאור הראיה בשתי דרכים - דברי המהרש"א בסנהדרין התמוהים - ביאור הסוגיא בע"ז דף נ"ד והפלוגתא דר"ז ורבא - הביאור בדברי רבא דבע"ז בפרהסיא לרבי ישמעאל אמרינן דאיהדיה לאיסורא קמא, דליתא אף לדידה היתר פיקו"נ בע"ז דמודה דאין מתרפאין - דברי רבינו דוד דבשלש עבירות בעבר